

ADNAN KADRIĆ
(Sarajevo)

O SUODNOSU PADEŽNE I PRIJEDLOŽNE SEMANTIKE U BERBIĆEVOM OPISU BOSANSKOG I TURSKOGA JEZIKA

Polazišna osnova za moguće razrješavanje, po našem mišljenju, jednog od vrlo zanimljivih pitanja današnje evropske turkologije u oblasti kontrastivnog jezikoslovlja – kako se u turskom iskazuje značenje indoevropskih prepozicija / prijedloga – jeste razrješenoje suodnosa padežne i prijedložne semantike. U našem radu samo smo se osvrnuli na tu vrstu suodnosa u bosanskom i turskom jeziku na primjeru Berbićeve bosansko-turske gramatike (1893).¹

0.0. UVOD

- 0.1. Prije same analize postavlja se, naime, logično pitanje: nije li nesuvislo uopće i govoriti o tako apstraktnim kategorijama kakve su padežno i prijedložno značenje (a kamoli o njihovoj povezanosti), ima li se na umu da turski jezik zapravo i ne poznaje kategoriju vrste riječi koja se “predlaže” kakvoj drugoj riječi (prijedloge), a umjesto prijedloga koristi se pretežno *postpozicijama* (i/ili kvazipostpozicijama)? Napominjemo da situacija i u bosanskom jeziku doista poznaje slučajeve i prepozicijskog i postpozicijskoga slaganja nekih prijedloga (npr. tebe *radi*, nama *uprkos*, nekome *uinat*, nečemu *nasuprot*), koji su uglavnom stilski obilježeni. No, nas ovom prilikom više zanima funkcionalno-semantički sadržaj, a manje sama terminološka odrednica za tu vrstu riječi.²

¹ U djelu *Boşnakça Türkçe Muallimi – Bosanski turski učitelj*.

² Pažnju želimo usmjeriti ka suštini: ka *značenju* spomenutih gramatičkih kategorija i sadržaju pojmova kojim se obilježavaju te kategorije. Stoga u našem radu kao polazište za razumijevanje pojma prijedloga uzimamo slično polazište kao što je ono koje uzima i Pranjković (1993), gdje prijedlozi obuhvataju sve one riječi i skupove riječi sa relacijskom funkcijom prepozicionalne naravi (u našem radu i slične riječi postpozicionalne naravi – dakle, i prepozicije i postpozicije – A.K.).

- 0.2. Pitanje koje želimo u našem radu postaviti jeste: da li je Berbić doista pri usporedbi bosanskog i turskog jezika kao *tertium comparationis* – (zajedničko obilježje za usporedbu) uzimao i univerzalne gramatičke kategorije kao što su padežno i prijedložno značenje kako bi što uspješnije mogao sistemski kontrastirati tako rodoslovno i tipološki različite jezike kakav su naš i turski jezik? Iako, čini se s pravom, pretpostavljamo, s obzirom na vrijeme u kojem je živio (19. st.) i s obzirom na obrazovanje koje je stjecao, da Berbić doista nije mogao biti svjestan tako složenoga i krajnje apstraktnoga suodnosa padežnoga i prijedložnoga značenja, zanimljivo bi bilo vidjeti kako je on *metodološki* razrješavao problem opisa takvog odnosa koji se na određeni način odražavao i na postojeće klasifikacije gramatičkih opisa i u našim i u turskim gramatikama. Ako je Berbić kao autor dvojezične gramatike uvodio u opis nove vrste riječi u L2 na temelju klasifikacije iz L1 jezika, onda je njegova usporedba / kontrastiranje intencionalno. Posebno je pitanje – koji su dometi “intuitivne klasifikacije i opisa” tih “terminološki novouvedenih” vrsta riječi u približavanju čitateljima moguće povezanosti padežnog i prijedložnog značenja u spomenutim jezicima. Dakako, u našem radu ne možemo govoriti o bilo kakvim Berbićevim teorijskim dometima u razrješavanju gore spomenutoga pitanja, već naprosto o pedagoško-didaktičkim, praktičnim rješenjima utemeljenim na intuitivnom kontrastiranju koje ga naprosto goni da pronade neku vrstu ekvivalenta za određeni pojam, pojavu ili kategoriju i u jednom i u drugom jeziku. Da li se ti ekvivalenti očituju i na razini formalne gramatičke korespondencije, ili, pak, samo na razini prijevodne ekvivalencije, pitanje je čiji odgovor može biti ključan za preciznije vrednovanje koliko je Berbićevo promišljanje gramatičko i koliko razumije gramatičke kategorije koje opisuje. To, na neki način, smatramo i važnim za ukupnu valorizaciju njegova djela i njega kao jezičara. Neke odgovore na postavljena pitanja, unaprijed svjesni svih postojećih ograničenja, pokušat ćemo ponuditi u tekstu što slijedi.

1.0. OPĆA I POSEBNA PADEŽNA ZNAČENJA³

- 1.0.1. Pri opisu padeža u bosanskom Berbić slijedi logiku opisa te gramatičke kategorije imenica u južnoslavenskoj gramatičkoj tradiciji, dok se pri opisu padeža u osmanskom koristi osmanskim gramatikama, kako slijedi:

³ Pod općim padežnim značenjima podrazumijevamo značenja kao što su: *značenje cilja, udruživanja, sadržavanja, obuhvatanja, odmjeravanja* i sl. Specifična padežna značenja jesu: *značenje uzroka, dopuštanja, vremena, načina, mjesta* i sl.

1.1. Značenje padeža u bosanskom

1.1.1. Definicije padeža u bosanskom date su u poglavlju “Ahvâl-i isim beyânındadır” (22a):

1. Prvo se definira nominativ (*imenitelni padež*). Berbić ga bliže određuje kao “stanje imenica kojim se u rečenicama hoće dati obavještenje o osobama na pitanje *ko*, i o stvarima na pitanje *šta*”:

[Birincisi mücerred = *imenitelni eşhâs için harf-ı istifhâm olan ko* - kim? ve *eşyâ* için harf-ı istifhâm olan *šta* - ne? su’âllerine haber olarak cümlelerde irâd olunan isimlerin hâlidir. Niteki *Gospodin Omer uçevan b’eşe* = ‘Ömer efendi ‘âlim idi. *Prosv’eta nam je od koristi* = Ma’ârif bize fâ’ideli şeydir... 22a].

2. Slijedi definicija *drugog padeža* za koji se u Berbićevoj gramatici koristi terminološka odrednica “*roditelni*” - padež (stanje imenice) kojim se daje odgovor o “tomu što pripada nekoj osobi” - postavljanjem pitanja upitnim česticama *čiji*, *čija*, *čije* i obavijest o “posjedovanju (ne)čega” - upitnom česticom *čega*:

[İkincisi, izâfet = *roditelni bir şahsın mensûbiyyetini su’âl zammında çii*, *çija*, *çije*? kimin?, istifhâm-ı harfler ile ve bir şeyin memlûkiyyetini su’âlinde *čega*? = nenin? Istifhâm harfine cevâb olarak izâfetde irâd olunan isimlerin hâlidir “*Barjak samovoljenika*” gönüllülerin bayrağı ... 22a].

3. *Treći padež (dativ)* u bosanskom jeziku (*mef’ûl leh* = *datelni*), određuje se kao padež imenica “kojim se u rečenici želi dati odgovor na pitanja

1.2. Značenje padeža u turskom

1.2.1. Na početku poglavlja o padežima u turskome jeziku (*Ahvâl-i İsim*) u Berbićevoj gramatici stoji sljedeća rečenica:

[... *U turskom jeziku po nekim gramatikama sedam, a po više gramatika sa po četiri padeža ima...* 26b].

Berbić ne objašnjava po kojim kriterijima u turskom ima *četiri*, odnosno *sedam* padeža.

1.2.2. Berbić prvo daje opis slijedećih padeža u turskom jeziku: *nominativ* (imenitelni = *mücerred*), *akuzativ* (vinitelni = *mef’ûl bih*), *dativ* (datelni = *mef’ûl leh*), *genitiv* (roditelni = *izâfet*). Kao primjer deklinacije imenice kroz “četiri” padeža Berbić navodi riječ *böcek* = buba (30b).

Pri kraju opisa padeža u turskom Berbić bez ikakva detaljnijeg objašnjenja navodi i deklinacijske oblike imenice *böcek* u preostalim trima padežima: *lokativu*, *instrumentalu* i *ablativu* (32b). Berbić, također, daje dvije spojene tabele: a) tabelu promjene turskih imenica *el* (ruka), *kahve* (“kafa”), *sahra* (polje), *kapu* (vrata) i *yalı* (talasa) u jednini kroz svih spomenutih sedam padeža; b) tabelu promjene istih imenica u množini.

1.2.3. Navest ćemo i neke opće osobitosti pojedinačnog opisa svakog od navedenih padeža:

1. Pri opisu *nominativa* u turskom jeziku Berbić ukazuje na to pomoću kojih se pitanja može utvrditi da je riječ o spomenutom padežu (imeniteljni, *mücerred*):

[Prvi padež imeniteljni *mücerred* na pitanje lica *kim?* = ko?, na pita-

kome, čemu, a pri ispitivanju čemu se od nečega što pridodaje ili ostavlja”:

[Üçüncüsü, mef'ül leh = *datelni* bir şey'e bir nesnenin verildiğini veya terk olundığını istifhâm için (*kome?* = kime? yahud *čemu?* neye olunan su'âllere cevâb olarak cümlede irâd olunan isimlerin hâlidir; 24a].

4. Berbić definira *akuzativ* u bosanskom kao “padež kojim se u rečenici želi odgovoriti na pitanje *koga, čega*, pri ispitivanju šta se dogodilo”:

[Dördüncüsü mef'ül bih = *vinitelni* bir şey'in vuku'ını istifhâm için *koga?* = kimi? yahud *šta?* neyi? su'âllerine cevâben cümlede irâd olunan isimlerin hâlidir; 24a].

Pri navodenju primjera za akuzativ imenica u bosanskom, Berbić daje odgovarajuće rečenice u turskom, u kojima поближе objašnjava značenje bosanskog akuzativa:

[... *Poštujem oca*. Babama ri'âyet ediyorum (mutî'um). *Çitam knjigu* = Kitab okuyorum. *Tija voda br'eg roni* = Yavaş akan su bayrı yıkıyor. “*On reku navrati, sva žita porastoše*”, O çayı çevirdi bütün ekinler büyüdü; 24a].

5. *Peti padež* u bosanskom (nidâ'î = *zvatelni*) u Berbićevoj je gramatici “padež u kojem se imenice nalaze prilikom dozivanja i upozoravanja”:

[Beşincüsü mef'ül nidâ'î = *zvatelni* nidâda ve tenbihâtda isimlerin kesb eylediği hâlidir; 24a].

Primjeri slijede odmah iza definicije:

[...”*Mili brate ja čuda velikoga*” Aman birâder ne büyük ‘acûbe. *D'eco!* - *slušajte roditelje i učitelje* = Oğullarım anna ile babanızı

nje stvari *ne?* = što?, kad u odgovoru rekne se kao što: *Receb akıl, Salih müdebbir, Ferhad cesur, dağ* = planina, *bağ* = vinograd...; 26b].

Zanimljivo je u tome kontekstu i Berbićevo izlaganje o subjektu i predikatu. On skreće pažnju i na vanjski oblik padeža iskazan (ne)prisustvom određenog sufiksa, kao i na “*smisao-ni sadržaj i funkcije*” tog oblika u struktuiranju rečenice:

[Imenice u izrekama budu podlog (*müsned ileyh*) ili podmet (*mübte-de*) i budu prilog (*müsned*) ili prirok (*haber*), kao što: *İbrahim insândır* = Ibrahim, Abraham čov'ek je. *At hayvândır* = Konj životinja je. *Şahin kuşdur* = Soko tica je ... 26b].

Kako se vidi, “imenitelni” (prvi padež) jeste padež: a) subjekta rečenice; b) padež raznovrsnih dopuna pomoćnog gl. imek (“biti”) i njegovih supstituenata.

2. Kada govori o *akuzativu*, on, također, prvo daje osnovne odrednice o tom padežu:

[Padež viniteljni (mef'ül *bih*) pokazuje predmet na koji se radnja odnosi, na pitanje *kimi?* = *koga?* ili *neyi?* = *šta?* te na kraj imenice samoglasno *-i* dostavi se, kao što: *Kitâbu severim* = Knjigu volim. Ako viniteljnik neoznačen (*neki-re*) bude dočetak samoglasno (*i*) ne dodaje se, kao što *Üzüm aldım* = Kupih grožde; 26b].

Za imenicu u akuzativu Berbić koristi termin *viniteljnik*. Neodređeni akuzativ (*neoznačen/ nekire*) nema “*samoglasno -i*”, formalne oznake po kojoj se ponekad utvrđuje da li je neka imenica u akuzativu. Pri opisu vrs-

ve hocanızı dinlin “mutî‘” olun”!; 24a].

Primjeri su uzeti iz epske narodne poezije i iz svakodnevnoga govora.

6. *Šesti padež* u Berbićevoj gramatici bosanskog jezika jest *instrumental*, ili, kako ga autor naziva, mef’ûl me‘a = “*tvoriteljni*” padež. Berbić ga definira kao “padež/ stanje u kojem se nalaze imenice u rečenici koje odgovaraju na pitanja *kime*, *čime* pri ispitivanju šta je sredstvo i orude u nekom poslu”:

[Altıncısı, mef’ûl me‘a = “*tvoriteljni*” bir işde bir şey’in vâsıtâ ve âlet oldıĝını istifhâm içün *kime?* = kimin ile? *yâhud çime?* = neyle? Su’âllerine cevâb olarak cümlede isimlerin kesb âylediĝi hâldir; 24a].

Kao primjere upotrebe instrumentala u bosanskom, Berbić daje rečenice:

[... *Ume vladati d’ecom* = Çocukları kullanmak bilür. /*Ume vladati domom* = Evi çevirmek bilür. / *Zlatom veze* = Kallaldan ile nakş isliyor; 24a].

Zanimljivo bi bilo naglasiti da Berbić pri navođenju primjera za padeže u bosanskom ne navodi nijedan prijedložno-padežni izraz. Tu posebno treba istaći primjer instrumentala (*mef’ûl me‘a*) - padeža društva, pridruživanja - gdje Berbić, i u samoj definiciji izostavlja socijativno značenje na koje upućuje i terminološka odrednica. Pod izrazom “padež imenica” Berbić u bosanskom jeziku podrazumijeva samo padeže imenica bez prijedloga - odnosno padežne oblike imenice koje možemo predstaviti formulom *osnova imenske riječi* +

ta akuzativa Berbić gleda i na određenost *viniteljnika*.

3. Opis *dativa* sličan je opisu nominativa i akuzativa: [Padež dateljni (mef’ûl leh) pokazuje stvar ili lice kome nešto dodaje se ili dotiče se; 26b].

4. Opis *genitiva* zauzima značajan prostor. Pisanje o genitivu Berbić počinje konstatacijom da: [Padež roditelni (= *izâfet*) pokazuje neko pripadanje. Na pitanje *kimin?* = čiji, čija, čije?, ili *nenin* نه نك = čega?... 28b]. Pažnja se, potom, usmjerava ka opisu genitivne veze:

[Dakle, roditelnik na dvije ruke, jedan vlastični (*izâfet lâmiyye*) a drugi je jasni (*izâfet beyâniyye*), te podlog što je vlastičnoj imenici na kraju jedan gluvi “kef” (ك) doda se. I uv’ek ovog padeža podlog (*muzâf ileyh*) prije, a prilog (*muzâf*) poslije govori se i piše, i prilogu ovog padeža vinitelnikov dočetak što je, samoglasno - *i* dostavi se, kao što: استانبولك اوزومي *İstanbul’un üzümü* = carigradsko grožđe ... 28b].

Termin “vlastični roditelnik/ *izâfet lâmiyye*” u Berbićevoj gramatici ukazuje na posvojnost/ pripadanje/ posjedovanje u pravom smislu, dok drugi, “jasni/ *izâfet beyâniyye*” ukazuje i na druga, “pojašnjavajuća” svojstva genitivne konstrukcije.

5. (6., 7.) Opis *lokativa*, *instrumentala* i *ablativa* dat je samo kroz odgovarajuće deklinacijske oblike imenica unutar tabele o deklinaciji imenica u turskom jeziku (33b). Nema opisa vokativa.

padežni nastavak. Stoga, u opisu bosanskog ima samo šest padeža: nema lokativa, ali ni prijedložnoga instrumentalna.

- 1.3. Padeži se u Berbićevom opisu turskog jezika, kako se vidi i iz samog teksta gramatike, izražavaju sustavom deklinacije koji je sličan sustavu deklinacije u našem jeziku. Pri kontrastivnom opisu padeža u našem i turskom jeziku, koji se i rodoslovno i tipološki razlikuju, u prvom je planu kategorijalno značenje padeža, koje se može promatrati ne samo sa morfološkog nego, također, i sa sintaktičkoga ili/i semantičkog aspekta. Kontrastivni opis padeža u bosanskom i turskom jeziku u Berbićevoj gramatici, kao što se vidi, odvija se isključivo na paradigmatškoj razini kontrastiranja (izuzev par slučajeva odstupanja na razini katkad vrlo nesistematizirane prijevodne ekvivalencije), po našem mišljenju, ponajviše zbog Berbićeve odluke da iz opisa padeža imenica izostavi prijedložno-padežne konstrukcije. Pri navođenju padežnih oblika Berbić daje opis šest padeža u bosanskom, a ističe da ih u turskom po nekim gramatikama ima četiri a po drugim sedam. Berbić pri opisu teži upoređivanju na osnovu kriterija značenja *padežne paradigme* u gramatičkom sistemu našeg i turskog jezika.
- 1.3.1. Kako smo vidjeli iz prethodno navedenoga, Berbić nastoji (i formalno-klasifikacijski) odvojiti padežna od prijedložnih značenja. Stoga u opisu padeža u bosanskom kod Berbića nema lokativa, koji je u tom pogledu specifičan: Belić ističe da je to jedini od padeža u brojnim slavenskim jezicima uz koji je obavezna upotreba prijedloga. Da li ga Berbić zbog toga isključuje iz svoga opisa padeža u bosanskom? Čini se da Berbić pokušava, pri samom kontrastiranju padeža imenica u našem i turskom jeziku, postaviti jasnu distinkciju ponajprije na osnovu vlastitog, ali prilično jasnog pravila da je padež za njegov nastavak imenice koja nije sastavnim dijelom prijedložne konstrukcije a služi za iskazivanje određenih odnosa imenice sa padežom i ostalih riječi u rečenici. No, kada promatramo kontrastirane vrste riječi u L1 i L2 jeziku na razini prijevodnih ekvivalenata i pokušamo uspostaviti formalnu gramatičku korespondenciju među njima na osnovu određenog morfološkog obilježja, klasifikacija može djelovati prilično ubjedljivo. Zašto Berbić padeže opisuje kao neku vrstu morfološke “varijante” imenice? Po našem mišljenju, odgovor je jednostavan: Berbić na turskom daje opis gramatike bosanskog, te tako onima koji govore i služe se turskim jezikom pokušava logikom gramatike tog jezika objasniti šta su to padeži u bosanskom. Služeći se tako argumentima svojstvenim logici turskog jezika, on nastoji pri opisu padeža potpuno isključiti iz opisa prijedloge koji su naprosto strani gramatičkoj strukturi turskoga jezika.

1.3.2. Zanimljivo je pitanje kriterija klasifikacije padeža u bosanskom i turskom unutar Berbićeve gramatike. Kada Berbić govori o padežima u bosanskom, on se nastoji usredotočiti uglavnom na formalnogramatička sredstva, tj. nastavke (*dezinencijalne sufikse*) na kraju riječi. Stoga navodi imena i definicije šest padeža u našem jeziku. Berbić u turskom dijeli padeže na dvije skupine. U prvu skupinu ubraja četiri padeža: *nominativ*, *akuzativ*, *genitiv* i *dativ*. U drugu skupinu padeža ubraja: *lokativ*, *instrumental* i *ablativ*. U prvoj su skupini uglavnom pobrojani tzv. *gramatički padeži*,⁴ sa primarnom sintaktičkom funkcijom: a) *apsolutni padež* (u Berbićevoj gramatici “imeniteljni”/ “mücerred”/ “prvi padež”) kao padež subjekta nekih finitnih gl. formi; b) *akuzativ* (kod Berbića *padež viniteljni/ mef‘ûl bih*) kao padež objekta; c) *genitiv* kao padež različitih “genitivnih konstrukcija”; d) *dativ* koji je u Berbićevim primjerima također semantički blizak značenju akuzativa.⁵ U drugu skupinu padeža Berbić smješta najveći broj tzv. *konkretnih* (ili “negramatičkih”) padeža, sa nenaglašenom gramatičkom funkcijom, koji služe za izražavanje adverbijala za preciziranje *vremena*, *mjesta*, *namjere*, *uzroka* i sl. Ovi padeži često nemaju središnju poziciju u rečenici.⁶ *Da li Berbić pri opisu padeža u bosanskom preferira morfološki kriterij klasifikacije, dok pri opisu padeža u turskom uzima u obzir i morfo-sintaktičke i semantičke kriterije klasifikacije padeža?* Nakon pažljivije analize došli smo do sljedećega zaključka: pri opisu padeža u turskom i bosanskom jeziku Berbić se, ipak, drži istog kriterija – morfonološkog. Što se tiče sintaktičko-semantičkoga kriterija, njegove nagovještaje ne nalazimo pri opisu padeža u našem jeziku tako da je teško povjerovati da se u jednom jeziku držao jednog kriterija a drugom drugog kriterija. Pored toga, sintaktički opis i turskog i bosanskog jezika u Gramatici, kao i u brojnim gramatikama na našem prostoru u 19. st., nedovoljno je razvijen da bi se moglo zaključiti da je primijenjen sintaktičko-semantički kriterij klasifikacije padeža. No, činjenica je da Berbić daje i neke elemente sintaktičkog opisa pojedinih padeža (subjekt, predikat i sl.), kao i njihove semantike u širem smislu.

1.3.3. U Berbićevoj gramatici, u opisu padeža u bosanskom i turskom jeziku jasno razlučujemo osnovna padežna značenja, po već poznatom pravilu da se značenja za *najneposredniji* kontakt odnosno najneposredniju konekciju obilježavaju samom padežnom formom, a ostala značenja pomoću prijedloga (Ivić 1958:159). Tako u Berbićevoj gramatici uočava-

⁴ Usp. Čaušević (1996:75).

⁵ [... Padež dateljni (*mef‘ûl leh*) pokazuje stvar ili lice kome nešto dodaje se ili dotiče se ovog padeža imenice na kraju dočetak samoglasno “he” je, kao što: *Derse çalışım* = Moju zadaću pamtiš; 26b].

⁶ Usp. Čaušević (1996:76).

mo uobičajena opća značenja genitiva kao što je posvojnost, ali i posebna značenja; njegov opis genitiva u turskom potvrđuje da genitiv i u turskom ima opća i specifična značenja (opća posvojnost, posebna značenja različitih turskih genitivnih konstrukcija), ali također smo svjesni da se iskazivanje posebnih, specifičnih značenja genitiva u jednom jeziku ne mora iskazivati čak ni istim padežnim oblikom u drugom jeziku.⁷ Aktualiziranje određenoga padežnog značenja u L1 i L2 (jeziku) ovisi (i) od jezičkih sredstava određenoga jezika, ali i od jezičke prakse koja uveliko određuje sredstva za iskazivanje određenog značenja u svakom jeziku pojedinačno. Treba dodati i to da, promatramo li izdvojeno samo Berbićev opis padeža u našem i turskom jeziku u poglavlju o imenicama, teško da bismo mogli zapaziti bilo kakve svijesti autora o povezanosti padežne i prijedložne semantike (ni u L1 niti u L2). Štaviše, na istom mjestu autor se trudi da razdvoji padeže od prijedložno-padežnih izraza, koje, kasnije, u poglavljima o prijedlozima detaljno opisuje.

2.0. PRIJEDLOZI U BOSANSKOM I “PRIJEDLOZI” U TURSKOM (KONTRASTIVNI OPIS)

2.0.1. U osmanskim gramatikama nema termina “prijedlog” niti, pak, termina koji bi predstavljao sinonim za neku vrstu ili skupinu riječi koja bi imala isto značenje kao što ga imaju prepozicije (prijedlozi) u brojnim indoevropskim jezicima, čini se, ponajviše usljed tipološke razlike među spomenutim jezicima.⁸ Kao što je poznato, odnose među stvarima koji se u bosanskom uglavnom nastoje izraziti prijedlozima turski jezik izražava različitim morfosintaktičkim sredstvima i vrstama riječi (padežnim nastavcima - tj. fleksijom, postpozicijama, kvazipostpozicijama i sl.). Pri nabranju prijedloga u turskom primjećujemo ta različita sredstva za iskazivanje naših prijedložnih značenja, nastavke i riječi koje, pošto turski nema prepozicija kakve imaju brojni indoevropski jezici, stoje iza riječi s kojom su u korelaciji, te ih se drukčije uvjetno može nazvati i “poslijelozima sa semantikom evropskih prijedloga”.

⁷ Usporedi u razgovornom stilu bosanskoga (L1) i turskog (L2) jezika primjere: (L1) *zatvorenih očiju raditi* = (L2) *kapalı gözlerle çalışmak*, gdje vidimo da se načinsko značenje u primjeru *zatvorenih očiju raditi* u bosanskom iskazuje genitivnim padežnim izrazom *zatvorenih očiju* a u turskom instrumentalom imenice u sintagmi *kapalı gözlerle*. Navedeni primjer, osim toga, govori i o tome da se sistem deklinacije imenica i pridjeva u bosanskom, osobito u sintagmama gdje nije došlo do supstantiviziranja pridjeva (tj. kategorijalne preobrazbe adjektivne u supstantivnu sintaksemu), razlikuje od sistema deklinacije istih u turskom jeziku.

⁸ Termin “hurûf-ı cerr” u osmanskim gramatikama preuzet je iz arapskog i on se primjenjuje samo u ograničenim slučajevima kao podvrsta skupine (i/ili vrste) riječi koja se naziva *çesticama /edevât* i sl.

2.0.2. Stoga, slijedeći logiku maternjega jezika (L1), Berbić uvodi u opis gramatike stranog (L2) jezika terminološki “novu vrstu” riječi. To nam zapravo potvrđuje, između ostalog, i da je Berbić potpuno svjesno (i promišljeno) nastojao približiti gramatičku strukturu bosanskog jezika govornicima turskog i gramatičku strukturu turskog govornicima bosanskog jezika. Time je otvorio zanimljivo pitanje za razumijevanje apstraktnog gramatikaliziranog značenja kategorije navedene vrste riječi u spomenutim (L1 i L2) jezicima: *da li uspoređivati (kontrastirati) jezike kroz usporedbu vrsta riječi, definiranih već određenom gramatičkom tradicijom u njima, ili, pak, na osnovu načina iskazivanja određenih gramatičkih značenja, odnosno gramatičkih kategorija?*

2.1. Definicija prijedloga u bosanskom

2.1.1. Definiciju prijedloga kao vrste riječi u našem jeziku Berbić daje na sljedeći način (*Hurûf-ı cerr - Pr'edlozi* 215a):

[Müsned ileyhin işini diğەر isme nakl eden kelimeciklere hurûf-ı cerr tesmiyye olunur. Mez-kûr harfler bir keyfiyyetin diğەر keyfiyyete karşu ne gidişde bulundiğini izâh ederler; 215a].

Po definiciji, male riječi (*kelimecikler*) koje radnju subjekta prenose na drugu imenicu nazivaju se prijedlozima (*hurûf-ı cerr*). Spomenute riječi (koje se katkad ubrajaju u “hurûf” – posebnu vrstu gramatičkih riječi u orijentalnim jezicima) objašnjavaju kako se jedan predmet odnosi prema drugome.⁹

2.1.2. U opis prijedloga ulazi i Berbićeva opaska o kategoriji promjenljivosti navedene vrste riječi:

[Hurûf-ı cerr gayri munsarıfdırlar ve dâ'imâ ahvâl-i seb'ayyî idâre ediyorlar niteki (Çov'ek ide iz polja) = Adam (kişi) ovadan geliyor (Hasan ide u polje) = Hasan ova-

2.2. Definicija “prijedloga” u turskom

2.2.1. U tematskoj cjelini *Pr'edlozi (Hurûf-ı cerr)* (187b) Berbić daje sljedeću definiciju “prijedloga” u turskom jeziku:

[R'eçi koje radnju podloga (*müsned ileyha*) prenose na drugu koju imenicu *p r 'e d l o z i* zovu se. Oni pokazuju odnošenje u kome jedan predmet prema drugom nalazi (se); 187b].

2.2.2. Berbić ističe da su “prijedlozi u turskom” nepromjenljivi, a potom ih nabraja:

[... Ne menjaju se, dakle. Ovo su (-de = u) (-den = od) (*siz* = bez) (-dek = do) (*içün* = radi) (-ce = potom) (-değın = do) (*göre* = sprama) (*ile* = sa) (*üzere* = na) (*kadar* = do) (*ötürü* = čerez) (*nâşî* = zbog) (*dolayı* = stoga) (*yana* = strani); 187b].

2.2.3. Kao što se vidi iz navedenih primjera, Berbić preuzima definiciju prijedloga iz bosanskoga jezika i “primjenjuje” je na gramatiku turskog jezika koji se ubraja u potpuno različitu skupinu jezika, a osobito se razlikuje po načinu iskazivanja bo-

⁹ Riječ “keyfiyyet” može označavati, također, *položaj, odnos, relaciju, okolnost i prilike*.

ya gidiyor (*Po polju hoda*) = Ova-
da geziyor (*Kraj polja ide*) = Ova-
nın kıyısından (yanından) gidiyor
(geçiyor) (*Preko polja trçi*) = Ova-
nın üzerinden koşuyor ... 215a].

Prijedlozi su nepromjenljive vrste riječi, i oni upravljaju padežima (idâre ediyorlar; 215a).

2.3. Podjela prijedloga u bosanskom i “prijedloga” turskom

2.3.1. Podjela prijedloga u bosanskom

2.3.1.1. U opisu bosanskog u Berbićevoj gramatici srećemo poznate kriterije klasifikacije prijedloga, u skladu sa domaćom gramatičkom tradicijom. Berbić prvo dijeli prijedloge na: a) proste (*basît*; 215a), kao što su: *u, o, s, k, od, iz, bez, na, po, za, kod, nad, pod, do, pred* itd.; primjer upotrebe prostih prijedloga Berbić nudi u sljedećim rečenicama:

[*Ide u školu*] = Mektebe gidiyor
[*Bijo u džamiji*] = Câmide imiş
[*Govori o braći*] = Kardaşlar hakkında söylüyor
[*Ostavi mi o vratu*] = benim boynumda bıraktı
[*Besjedi o ratu*] = Harbdan bahs ediyor
[*Ide s bratom*] = Kardaş ile geliyor
[*S konjem ide u selo*] = At ile köye gidiyor
[*On ide k meni*] = O bana geliyor
[*vrata od gvožđa*] = teymurdan kapu
[*Ide od kuće*] = Evden geliyor ... 215a-b];¹⁰

sanskih prijedložnih značenja. Kao rezultat usporedbe, uvodi terminološki novu vrstu riječi u gramatiku osmanskog jezika.

2.3.2. Podjela “prijedloga” u turskom

2.3.2.1. Kada opisuje “prijedloge” u osmanskome jeziku (hurûf-ı cerr), izgleda da je jedini kriterij na osnovu kojeg Berbić daje opis turskih “prijedloga” ustvari semantička veza te “*novoformirane*” skupine riječi sa značenjem naših prijedloga.

Da bismo ukazali na osobitosti takvog opisa koji ima više elemenata “popisa” nego klasifikacije, navest ćemo nekoliko primjera “Berbićevih prijedloga”.

2.3.2.2. Prvo dolazi, kako ga Berbić imenuje, “prijedlog” (-*de*) za kojeg se kaže da [... imenicama kad se dostavi imatelni padež bude, kao što (*Üsküdar-da ikâmet ederim*) = *U Uskutaru stanujem (gençlikde)* = *u mladosti*; 187b]. Dakle, ako je Berbić svjestan da je sufiks -*de/-da* padežni nastavak u turskom, zašto ga naziva *prijed-*

¹⁰ Za bolji uvid u izražavanje bosanskih prijedloga u različitim situacijama u turskom Berbić u nastavku nudi po nekoliko primjera različitog značenja istih prijedloga. Vidi dalje: [... (*bez pameti*) = akılsız (*Ode bez druga*) = refiksiz (arkadaşsız, yoldaşsız) gitdi (*Ide na poso*) = işe gidiyor (*Tuži se na te*) = Senden şikâyet ediyor (*Popo se na kuću*) = Evin üstüne çıkmış (binmiş) (*Uzjaho na konja*) = Ata binmiş (*Ide na konju*) = At üzerinde geliyor yahud gidiyor (*Hoda po sobi*) = Odada geziniyor (*Obrezo se po ruci*) = Elini kesmiş (*Piši po artiji*) = Kâğıdın üzerine yaz (Kâğıda yaz) (*Ufati ga za ruku*) = Elinden tutdı (elinden yakaladı) (*Ujede ga za nogu*) = Ayağından ısırdı (ayağını ısırdı) ... 215a-b] itd. U posljednjem primjeru poslije navedenog glagola u turskom moguće je staviti oba padeža, i ablativ i akuzativ, tako da, može se dodati - pri opisu načina iskazivanja naših prijedloga u turskom treba imati na umu i osobitosti rekcije svakog pojedinačnog glagola u turskom, a i u našem jeziku. O glagolskoj

b) složene (*müreккеbe*; 215b), kao što su: *izvan, iznad, izpod, izpred, povrh, navrh, nasred, suprotu, ukraj, nasprama, pored, između, nakraj, zarad, poradi* itd. Npr.: [... (*izvan*) = (*Izvan* kuće ostalo tuđe je) = Evden mâ'adâsi elindir (*Izvan* kuće spava) = Evin dışarısında yatıyor (uyuyor) (*Izvan* ljudi sjeda) = Adamlardan ayrı oturuyor (*iznad*) = *Iznad* kuće prođe) = Evin arka tarafından ve yukarıdan geçti (*Iznad* vrata začepi) = Kapunun üstünü sedd etdi, tıkadı ... 215b].

2.3.1.2. Berbić daje još jednu podjelu prijedloga u bosanskom, kako slijedi:

a) pravi/ *aslî* prijedlozi (216a) - prijedlozi koji mogu stajati samostalno, iziskujući neki od sedam padežnih oblika;¹¹

c) nepravi/ *gayri aslî* prijedlozi (216a) - prijedlozi koji ne mogu stajati odvojeno i samostalno, nego se spajaju s drugim rječima i ne upravljaju padežima,¹² kao što su: *ob, pro, raz, pre* i sl., u primjerima: [... niteki: (*obići*) *oko* kuće = evin etrafını dolaşmak (*obići*) *bolesnika* = hastayı ziyâret etmek (*obnovi*) *ogradu* = hârimı tecdîd etmek (yeniletmek) (*obličiti* *čov'eka*) = adamin eşkâlini almak (*obrediti*) *društvu* = arkadaşları sıra vardiya dolaşmak (*prognati*) = *stoku* = koyunları geçürmek (*kartaşi prognati*) = kumâr bâzlar sürülmüş (*kroz*

logom? Očigledno je da to Berbiću ne predstavlja prepreku.

Slijedi "prijedlog" (-den) koji, kako u gramatici stoji, služi za dobijanje "odlaznog padeža", tj. ablativa, npr.: [(*İzmir'den*) = *iz* (*od*) *Smirne* (*İstanbul'dan*) = *iz* (*od*) *Carigrada* ... 187b-188b].

Posebno je zanimljiva upotreba, kako ga Berbić određuje, "prijedloga (-SIZ)", za koji se navodi da u slučaju dodavanja na neku riječ "neko manjkanje znači", npr.: [*Edebsiz olan çocuđi kimse sevmez*] = *Bezobrazno d'ete niko ne voli*; 188b].

Primjetno je sljedeće: Berbić pronalazi semantički, prijevodni ekvivalent u osmanskome za određeni prijedlog u bosanskom. Taj prijevodni ekvivalent razumijeva kao neku vrstu univerzalnog i potpunog gramatičkog korespondenta bosanskome prijedlogu, te se često dešava da pravi velike propuste kad unutar gramatičkog opisa "prijedloga" u turskom opisuje i ona njihova značenja koja nemaju baš nikakve veze sa značenjem bosanskih prijedloga (187b-188b).

Nisu samo padežni nastavci i određeni sufixi (poput sufixa -siz) nosioci prijedložnog značenja. Berbić uvodi u opis "prijedloga" i postpozicije (-dek) (*kadar*) (*değın*), koje "jednaku konačnost znače" (188b), npr.: [(*sabaha dek*) = *do* *svanuća* (*do jutra*) (*akşama kadar*) = *do* *mraka* (*do večera*) (*öyleye değın*) = do

rekciji u turskom vidjeti detaljnije u: Kahraman, Tahir (1996) *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Füllerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, TDK, Ankara.

¹¹ [Aslî olan hurûf-ı cerrler müteferrik ve münferid olurlar ve dâ'imâ ahvâl-i seb'aya (i'râba) mutâbık olurlar... 216a].

¹² [... gayri aslî olan harf-ı cerrler müteferrik ve münferid bulunmyup diğér kelimelere vasl olurlar ve ahvâl-i seb'aya (i'râbi) idâre etmezler ... 216a].

prozor (progna ga) = onu pencerden geçürdi (propuštiti) kroz avliju = havlidan geçürmek yol vermek) kroz ruke (propustiti) = kendi ellerinden geçürmek ... 216a] itd.

2.3.1..3. Berbić je podijelio prijedloge u našem jeziku i na osnovu broja padeža koji oni zahtijevaju:

A) *Po jedan padež:*

- Genitiv (*İzâfet*): *bez, blizu, van, više, vrh, do, duž, iza, izvan, iznad, izpred, ispod, kod, kraj, krom, na-vrh, nakon, nakraj, namesto, naspram, nasred, niže, pokraj, od, oko, okolo, okrom, osim, povrh, pokraj, poradi, porad, poslie, posred, posred, pređa, preko, protiv, put, radi, razma, savrh, svrh, spram, sproću, suprot, uvrh, ukraj, umesto, uoçu, usred;*

- Dativ (*Mef'ûl leh*): *prema, prama, nasusret, suprot, nasuprot, proti, proću, k;*

- Akuzativ (*Mef'ûl bih*): *kroz, niz, uz, uza, mimo, čerez;*

B) *Prijedlozi koji se slažu sa dva padeža:*

- Genitiv (*İzâfet*) i instrumental (*Mef'ûl me'a*): *s, sa, zbog, za, od;*

- Dativ (*Mef'û leh*) i akuzativ (*Mef'ûl bih*): *na, o, u, pod;*

- Instrumental (*Mef'ûl*) i akuzativ (*Mef'ûl bih*): *nad, pod, pred, među;*

C) *Prijedlozi koji se slažu sa tri padeža:*

- Dativ (*Mef'ûl leh*), akuzativ (*Mef'ûl bih*) i instrumental (*Mef'ûl me'a*);¹³ *u;*

podne; 188b]. Slijedi “prijedlog” (-*ce*), koji “nameru ili malenkost znači” (188b), npr.: [(*benim hisâbımca*) = *po mom računu (Bizce yarın ay başıdır) = Po našem računu sutra prvi je*; 188b]. “Prijedlog” (*içün*) uzrok znači, npr.: [(*İki el bir baş için yaradılmışdır*) = *Dvije ruke za jedne glave stvorene su*; 188b], a “prijedlog” (*ile*) “neko sdruženje ili uzrok znači” (188b). Sa “prijedlogom” (*beraber*) – “zajednicu i jednakost i drugovanje znači”, npr.: [(*Kardâşımla beraber gideceğim*) = *Š mojim bratom zajedno ići ću*; 188b].

Što se tiče “prijedloga” (*üzere*), kako Berbić dalje nastavlja, on “nadvisost, istov'etnost početak i namere znači” (189b), npr.: [(*Usûl-i cedîd üzere yapıldı*) = *Po novom redu (modi) napravi se*; 189b]. Na kraju opisa “prijedloga u turskom” stoje postpozicije (*vana, naşı, ötürü, dolayı*), kojima Berbić završava opis prijedloga u turskom jeziku. Kako vidimo na osnovu navedenih primjera, Berbić, čini se, u potrazi za formalnim gramatičkim korespondentima u bosanskom i turskom, još odatno gramatikalizira prethodno već prilično gramatikalizirane riječi i morfeme (padežni nastavci, prilozii, postpozicije i sl.) u opisu turskoga jezika.

Kvazipostpozicije su, kako je poznato, u turskom jeziku promjenljiva vrsta riječi, ako izuzmemo neke od onih kvazipostpozicija s ograničenom deklinabilnošću. Preuzimajući definiciju prijedloga iz bosanskog u turski, Berbić ujedno preuzima i “opis gra-

¹³ Podsjećamo da u Berbićevom opisu padeža u bosanskome jeziku nema lokativa.

- Genitiv (*İzâfet*), akuzativ (*Mef'ûl bih*) i instrumental (*Mef'ûl me'a*): za.

Ono što je najvažnije istaći pri Berbićevom opisu prijedloga u bosanskom i pokušaju pronalaska njihovih “odgovarajućih” gramatičko-semantičkih ekvivalenata (ili gramatičkih korespondenata) u turskom, jeste činjenica da se Berbić potrudio da za svaki prijedlog u bosanskom pronade katkad i po nekoliko prijevodnih ekvivalenata.

matičkih osobina” te vrste riječi, tj. osobinu nepromjenljivosti. Dakle, logičkim postupkom uspoređivanja gramatičkih osobina prijedloga u oba jezika Berbić razinu svojega kontrastiranja podiže na znatno veći nivo od nivoa očekivane i pojednostavljene intuitivne klasifikacije. To, mora se priznati, uozbiljuje sliku o Berbićevom planskom spoju intuicije, klasifikacije, sistematizacije i postojeće gramatičke tradicije pri kontrastiranju jezika.

2.3.3. *Intuitivna klasifikacija i opis “prijedloga” u bosanskom i turskom*¹⁵

2.3.3.1. O složenosti i težini adekvatnoga opisa prijedloga u gramatici govorili su i pisci Gramatike Port Royaala, ističući da nijedan jezik u opisu prijedloga nije slijedio princip logike koji se razumom nameće - “da se jedan odnos obilježava samo jednim prijedlogom”, tj. da isti prijedlog ne obilježava više od jednog odnosa/značenja. Dakako, poznat je i stav da se uspoređivanjem (kontrastiranjem) te materije u dva ili više jezika problem opisa dodatno usložnjava (Bugarski 1997:243). Situaciju također otežava činjenica da prijedlozi u različitim jezicima često imaju osobinu idiomatičnosti. Drukčije rečeno, *njihovu upotrebu ne određuje nikakva vidljiva logika*, relaciona ili kakva druga (Bugarski 1997:243).¹⁶ Kako ćemo vidjeti u tekstu što slijedi, to se pokazuje i unutar opisa prijedloga u djelu *Bosanski turski učitelj* (1893).

2.3.3.2. Pošto je prijedloge u bosanskom Berbić klasificirao po uzoru na ostale južnoslavenske gramatike a njihov opis dao na turskom, u njegovoj gramatici primjećujemo zanimljive pokušaje za iznalaženjem njihovih

¹⁵ Pošto u vremenu u kojem je živio Ibrahim Berbić nije bio tako razvijen gramatički opis jezika da bi se mogla uspoređivati dva i genetski i tipološki toliko različita jezika kakvi su bosanski i turski, Berbić često biva prisiljen na neku vrstu “intuitivne usporedbe i klasifikacije”. Jedan od načina takvoga intuitivnoga kontrastiranja jeste uzimanje semantike one vrste riječi (u ovom slučaju “prijedloga”/prepozicija) koja postoji samo u jednom (L1) jeziku kao kriterij klasifikacije “novouvedene” vrste riječi u (L2) jezik, koji takva značenja često izriče posve drugim, najčešće i drukčijim, vrstama riječi, od kojih neke vrste čak i ne postoje u prvom (L1) jeziku. Pod izrazom “novouvedena vrsta riječi” mislimo samo na njezino “uvodenje” u Berbićevu gramatiku. Moguće sličnosti takve naravi – Berbićeve i nekih drugih osmanskih gramatika, poglavito evropskih autora – mogu biti predmetom posebnoga rada.

¹⁶ Detaljnije vidjeti doktorsku tezu Ranka Bugarskog (Univerzitet u Beogradu, 1968), kao i monografiju *Predlozi over, under, above, below i beneath u savremenom engleskom jeziku* (Beograd, Filološki fakultet 1969).

semantičkih ekvivalenata u turskom. Tako, naprimjer, pri opisu prostog (basît) bosanskog prijedloga *u* sa značenjem usmjerenosti radnje koristi u turskom padež usmjerenosti sa nastavkom –a/-e (*ide u školu – u tur. mektebe gidiyor*), za bosanski prijedlog *u* sa lokativnim značenjem koristi padež lokativ u turskom sa nastavkom –da/-de (*bijo u džamiji – u tur. camide imiş*), za bosanski prijedlog *o* u lokativnom značenju koristi tursku postpoziciju *hakkında* (*govori o braći – u tur. kardaşlar hakkında söylyiyor*); zanimljivo je da izraz *ostavi mi o vratu* prevodi kao *benim boynumda birakdi*, koji se može i drukčije prevesti na turski.¹⁷ Dakako, posebno je pitanje prevodenja na turski našega prijedloga koji stoji kao svojevrsna dopuna uz glagol, kao u primjeru *besjedi o ratu = harbdan bahs ediyor*,¹⁸ i po tome što i glagoli u turskom također zahtijevaju određeni padež, s tim da velik broj glagola u našem jeziku zahtijeva prijedlog i padež riječi, dok je u turskom uglavnom takve slučajeve moguće katkad razriješiti odgovarajućim padežnim oblikom koji se koristi uz određene glagole.¹⁹

2.3.3.2.1. Na sličan način Berbić u turskom daje semantičke ekvivalente za ostale proste bosanske prijedloge *s, od, iz, bez, na, po, za*, koji se uglavnom

¹⁷ Izraz (a) *benim boynumda birakdi* mogli bismo preciznije prevesti i našim izrazom *ostavi mi na vratu*, dok bi izraz (b) *benim boynuma birakdi* možda bio i adekvatniji za Berbićev izraz *ostavi mi o vratu*.

¹⁸ U Berbićevim primjerima (a) *govori o braći* (u tur. *kardaşlar hakkında söylyiyor*) i (b) *besjedi o ratu (harbdan bahs ediyor)*, gdje imamo isti prijedlog *o* i sličnu vrstu glagola govorenja, zapažamo da je u drugom slučaju (b) glagol *besjediti* po sebi više semantički oslabljen (odnosno manje samostalan) od glagola *govoriti* (koji je sintaktički samostalniji). Da li je i Berbić intuitivno osjećao nijanse i u turskom odabrao glagol *söylemek*, odnosno - *bahs etmek* za njihovo iskazivanje, teško je ustvrditi, samim tim što to nije generalno pravilo o nužnosti upotrebe određene vrste dopune uz glagole u našem i turskom jeziku. U tom kontekstu još je složenija upotreba određenih prijedloga/prepozicija, odnosno postpozicijskih riječi/izraza u našem i turskom jeziku. Semantička polja bosanskih i turskih glagola, dakako, mogu se preklapati, ali to je pitanje za posebno istraživanje koje uveliko nadilazi nakane našega skromnog priloga.

¹⁹ Ovdje – to smatramo nužnim – napraviti ćemo jednu kratku digresiju: Belić, kada govori o jezičnome razvitku i nastanku prijedloga, kaže da se izraz **idem kuće* nekada koristio u našem jeziku u značenju “*idem od kuće*”; tome se dodavalo *iz* u priloškom značenju **idem kuće iz*, što je značilo: “*idem [od] kuće iz unutrašnjosti [njene]*”. Dodaje da je sasvim bilo prirodno da opći ablativ *kuće* bude određen specijalnim priloškim ablativnim značenjem *iz* jer je ono u sebi sadržavalo pored specifičnog značenja i opće ablativno značenje, te je dobiveno *idem iz kuće* (1958:68). Još je zanimljivija situacija u izrazu *izici iz kuće*, gdje se čak specifikovanje općeg ablativnog značenja vrši i prijedložnom prefiksacijom (*iz-*) glagola *ići* i prijedlogom *iz* koji prati glagol *izici*; moguće je reći i *ići iz kuće*, ali izraz *izici iz kuće* precizira dodatno radnju glagola (dolazi do tzv. dvostrukoga specifikovanja prostornog ablativnog značenja). Ako pogledamo situaciju u turskom, izraz *evden çıkmak* ne otkriva nam takvu vrstu specifikacije, premda je moguće dodatno specifikovati i ablativno kao jedno od temeljnih prostornih značenja i u tom jeziku (npr. *evin içinden çıkmak*). No, ono što je vidljivo na osnovu navedenog i sličnih primjera, specifikovanje općeg padežnog značenja, očito je, ne odvija se na sličan način u turskom (L2) i bosanskome (L1) jeziku.

svode na padežne forme imenske riječi, postpozicije i kvazipostpozicije. Za ilustraciju uzet ćemo i dio Berbićeva opisa bosanskog prijedloga za: [... (*ufati ga za ruku*) = *elinden tutdi (elinden yakaladı) (ujede ga za nogu) = ayağından ısırđı (ayağını ısırđı) (uzjaho mi za vrat) = boynuma (enseme) binmiş (başına musallat olmuş)*²⁰ (*ide za mnom*) = *arkama sıra geliyor (za vratima bijo) = kapunun ardında imiş (levdi za tobom) = senin için çıldırıyor (özlemiş) ... 215b*]. Kako vidimo iz navedenoga primjera, Berbić koristi i neke frazeme u našem i turskom jeziku (*uzjahati kome za vrat / başına musallat olmak*), ne osvrćući se posebno na tu pojavu. No, iz navedenih primjera vidi se da je Berbićeva intuitivna po-traga za što adekvatnijom prijevodnom ekvivalencijom vrlo zanimljiva i kao osnova za dalje istraživanje zakonitosti po kojima se odvija usporedba “prijedložno-padežnih” značenja na sintagmatskoj razini. Berbićeva dvostruka usmjerenost u proučavanju (makar i na razini prijevodne ekvivalencije) iskazivanja značenja naših prijedloga u turskom i sličnih jezičkih jedinica za iskazivanje istog ili sličnog značenja tih jedinica u bosanskom, bez sumnje, primjer je jedinstven u našem domaćem jezikoslovlju.

- 2.3.3.2.2. Prilikom opisa složenih prijedloga u bosanskom Berbić daje “detalje” njihove upotrebe u različitim kontekstima. Logično je očekivati da prosti prijedlozi imaju općenitije, šire značenje, a, njima nasuprot, složeni prijedlozi u našem jeziku trebalo bi da imaju specijaliziranije značenje nego prosti.²¹ No, da li je to uvijek tako? Radi ilustracije, navest ćemo samo jedan kratki isječak iz Berbićeve gramatike o složenim prijedlozima čija je prva sastavnica prijedlog *iz*: [... (*IZvan*) = (*IZvan kuće ostalo tuđe je*) = *evden mâ ‘adâsı elindir (IZvan kuće spava) = evin dışarısında yatıyor (uyuyor) (IZvan ljudi sjeda) = adamlardan ayrı oturuyor (IZnad = IZnad kuće prođe) = evin arka tarafından ve yukarıdan geçti (IZnad vrata začepi) = kapının üstünü sedd etdi, tıkadı (IZpod kuće otrča) = evin altında seğirdi (IZpred tebe uze) = senin önünde aldı (IZpred vrata prođe) = kapunun önünden geçti ... 215b*]. Ne ulazeći ovom prilikom u “svu varljivost” i nepouzdanost intuitivnog odabira *prijevodne ekvivalencije* kao jednog od dodatnih kriterija za uspostavu formalne gramatičke korespondencije (što je krajnji cilj većine današnjih kontrastivnih gramatika) elemenata jednog (L1) i drugog (L2) jezika, možemo doći do prilično logičnog zaključka: proces tvorbe novih prijedloga u bosanskom i jezičkih jedinica za iskazivanje istih značenja u

²⁰ U našem jeziku frazeologizirani izraz sa turcizmom *namusalatiti se kome* u značenju *biti kome na teretu do granice strpljenja/ izdržljivosti*.

²¹ Vidi detaljnije: Belić, A. (1949-50) “*Deprefiksacija*” u *slovenskim jezicima (predlozi tipa iznad ...)*, U/In: *Južnoslovenski filolog XVIII*, 78-101; kao i: Vuković, J. (1954) *O padežnim konstrukcijama s predlozima nad, iznad i sl.*, U/In: *Pitanja književnosti i jezika*, Sarajevo, I:5-49.

turskom stalno je u toku i prati razvitak svakog jezika pojedinačno. Budući da u našem jeziku značenje prijedložno-padežnih izraza određuje i padežno i prijedložno značenje zajedno sa vrstom naravi njihove povezanosti (uključujući i često nepredvidive procese frazeologizacije prijedloga), kao i to da u turskom postoji veći broj heterogenih jezičkih jedinica za iskazivanje istog značenja (uključujući i tu frazeologizaciju nekih od tih jedinica), razvitak sistema različitih prijedložno-padežnih značenja u bosanskom i sistema jedinica za iskazivanje istih značenja u turskom, po našem mišljenju, slijedi vlastitu logiku razvitka i nužno pokazuje *asimetričnost* samih sistema, i to onu vrstu asimetričnosti koju je vrlo teško u detalje predvidjeti (unatoč općim tendencijama razvitka tih sistema u L1 i L2 jeziku). No, vidljivo je da je pri tumačenju značenja složenih prijedloga u bosanskom uvijek potrebno krenuti od općih značenja prostih prijedloga, ali ne zaboraviti ni drugi član složenice. To se naslućuje i iz ukupnog Berbićeva opisa “prijedloga” u oba jezika.

Pisanje o suodnosu prijedloga i padeža u bosanskom kod Berbića srećemo u uvodnom dijelu klasifikacije naših prijedloga s obzirom na to koliko i koje sve od sedam padeža iziskuju: [*Eğer kelimecikler başlı başına bulunup da ahvâl-i seb'a (i'râb) ile mutâbakat etmiyorlar ise hâl u zarfđırlar. Aslı hurûf-ı cerrler dâ'imâ ahvâl-i seb'a ile mutâbık bulunurlar. Bunların bazıları ahvâlin biriyle bazıları ikisiyle bazıları üçüyle mutâbakat edenler ...* 216b]. Berbić napominje da su one “male riječi” koje stoje samostalno a ne prate ih padeži, ustvari, prilozi. Time on dodatno potvrđuje da je svjestan povezanosti prijedloga i padeža, pojave koju su uočili i gramatičari prije njega u svojim klasifikacijama, kao i to da on takvu vrstu suodnosa [*ahvâl-i seb'a (i'râb) ile mutâbakat etmiyorlar ise*] smatra vrlo važnom /distinktivnom (i) za samo određenje prijedloga kao vrste riječi u bosanskom jeziku.²² Osim toga, držimo da je za kontrastiranje semantike bosanskih prijedloga i jezičkih jedinica za iskazivanje istih značenja u turskom vrlo zanimljivo pratiti Berbićevo prevođenje istih bosanskih prijedloga koji zahtijevaju različite padežne oblike u bosanskom, tj. padežne oblike koji, bez obzira na novo značenje u prijedložno-padežnom izrazu, ipak čuvaju i neke osobitosti i tendencije u izražavanju općih i specifičnih padežnih značenja u podsistemu padežnih izraza. Zašto? Zato što se Berbić naprosto trudi da pronade odgovarajuće prijevodne ekvivalente u turskom za različite nijanse bosanskih prijedložno-padežnih izraza. Nedostatak teoretiziranja zapravo mu, s druge strane, daje veću slobodu za istraživanjem što podesnijih semantičkih ekvivalenata u L2 jeziku. Tako, Berbić za bosanski prijedlog *za*,

²² Najveći dio opisa bosanskih padeža u Berbićevoj gramatici i odnosi se na primjere u kojima se navode sintagme sa prijedlozima koji zahtijevaju jedan, dva ili tri padeža (216b, 217a, 217b, 218a, 218b, 219a, 219b).

koji iziskuje upotrebu triju padeža u bosanskom, daje sljedeće konstrukcije u bosanskom i turskom (219a):

(1) (وجى تا سا ز ا ملادوستى و اشا) = سز كنج ايكن آليشكز (اوقويكز)

[učite se za mladosti vaše = siz genç iken alışınız (okuyunuz ...)] - *vrijeme*

(2) كون باتمدن (غروب ايتمدن) كلمش (دوشاو ز ا سونجا)

[došao za sunca = gün batmadan (gurub etmeden) gelmiş ...] - *okolnosno-vremensko značenje*

(3) (ز ادانا) = كوندوز

[za dana = gündüz ...] - *vrijeme*

(4) كونش بلو طلك آرقهسنه كجدى (كيزلندى) (سونجا ز اجا ز ا بلاقا)

[sunce zade za oblake = güneş bulutların arkasına geçdi (gizlendi) ...] - *prostorno-ciljno značenje*

(5) هر كس كندى ايجون اوقيور (تحصيل ايديبور) (سواقى و جى ز اسما)

[svaki uči za se = herkes kendi için okuyor (tahsil ediyor) ...] - *cilj, način*

(6) خرسزلق ايجون دو كيور لر (ز ا قراجو توقو)

[za kradu tuku = hırsızlık için döğüyor ...] - *uzrok*

(7) (ئزى ز ا بردوم) = طاغك اوبر طرفنده (آرقهسنده) ياتيور

[leži za brdom = dağın öbür tarafında (arkasında) yatıyor ...] - *orijentaciono-prostorno značenje*

(8) (غنا ز ا ناوقوم) = علم (فنون) ايجون تلف اوليور

[gine za naukom = ilim (funun) için telef oluyor ...] - *cilj*

(9) آرابه نك آرقه سنده كزر (كليور) و الخ (ادأ ز ا قولما)

[ide za kolima = arabanın arkasında gezer (geliyor) ve ilh.] - *okolnosno-prostorno značenje*²³

²³ Kao što se vidi, u navedenim prijedložno-padežnim konstrukcijama uglavnom dominiraju specifična padežna značenja. Na osnovu površnog uvida u Berbićeve primjere, uočavamo sljedeće: a) u konstrukciji (1) u prijedložno-padežnom izrazu *za mladosti vaše* uočljivo je značenje vremena; u turskom Berbić koristi adverbijaliziranu konstrukciju *genç iken* sa gerundom vremena *iken*, u značenju vremenske korelativne predikacije; b) za drugu (2) konstrukciju (*za sunca*) u istom, vremenskom značenju Berbić u turskom kao ekvivalentnu daje konstrukciju *gün batmadan (gurub etmeden)*, sa gerundom *-madan/-meden* koji se često u gramatikama ubraja među gerunde načina, a kod kojeg, kad ima zaseban subjekt, dolazi do

Općenito uzevši, najveći dio Berbićeva opisa prijedloga u bosanskom sastoji se od primjera. Zašto Berbić daje toliki broj primjera za objašnjenje semantike svakog bosanskog prijedloga spomenutog u njegovoj gramatici (a navodi ih preko stotinu)? Dva su moguća odgovora, po našem mišljenju: a) Berbić je kao nativni govornik bosanskog jezika osjećao da su prijedlozi vrlo važni u našem jeziku i vrlo teški za naučiti nekome u čijoj gramatičkoj tradiciji formalno i ne postoji ta vrsta riječi, te je, vjerojatno, umjesto da se zadovolji samo osnovnom klasifikacijom i natuknicama teorijske naravi, odlučio skrenuti pažnju na mjesto i značenja naših prijedloga, na način da čitateljima (na turskom) praktičnim primjerima približi njihova značenja u različitim kontekstima: dakle, svojevrsni nedostatak teorije vješto želi nadoknaditi pažljivo probranim primjerima; b) Berbić nije uopće ni namjeravao kontrastirati prijedloge u bosanskom sa sličnim riječima i izrazima za iskazivanje naših prijedložnih značenja u turskom, već je naprosto želio praktično, koristeći se određenim primjerima, predstaviti naše prijedloge govornicima turskog jezika, tako da je svako kontrastiranje (i na razini prijevodne ekvivalencije i donekle na razini gramatičke korepondencije) zapravo posljedica pisanja gramatike takve koncepcije kakva je njegova, posebice u onim dijelovima opisa gdje se suočavamo sa naizgled tradicijski nepremostivim razlikama strukturalnoga opisa L1 i L2 jezika (otuda i tolika upotreba primjera). No, i u takvom opisu nameće se opet pitanje povezanosti

eliminacije adverbijalnih i uspostavljanja vremenskih suodnosa dviju radnji, ili, pak, ima značenje popratne okolnosti vršenja radnje (Čaušević 1996:373); e) za (3) prijedložno-padežnu konstrukciju za *dana* Berbić koristi turski prilog za vrijeme formiran od imenice *gün* i nastavka *-düz > gündüz*; d) za (4) prijedložno-padežnu konstrukciju (za *oblake*) Berbić koristi (kvazi)postpozicijsku konstrukciju *bulutların arkasına* sa padežom koji zavisi od semantike upotrijebljenoga glagola; e) za (5) bosansku prijedložno-padežnu konstrukciju (za *se*) Berbić u turskom koristi izraz sa pravom postpozicijom *için (kendi için)*; f) za (6) prijedložno-padežnu konstrukciju za *krađu* (u značenju uzroka) koristi istu postpoziciju u izrazu *hırsızlık için*; g) za (7) prijedložno-padežnu konstrukciju (za *brdom*) u značenju lokacije Berbić koristi složeni postpozicijski izraz *dağın öbür tarafında (arkasında)*; h) za (8) bosansku prijedložno-padežnu konstrukciju (za *naukom*) u značenju cilja koristi u turskom postpozicijski izraz *ilim (funun) için*; i) za (9) bosansku prijedložno-padežnu konstrukciju (za *kolima*) u značenju mjesta, popratne okolnosti i načina Berbić koristi konstrukciju s postpozicijom *arka (arabamın arkasında)*. Uočljiva je upotreba istog prijedloga (za) u različitim značenjima, ali i navođenje vrlo različitih konstrukcija i izraza u turskom za iskazivanje značenja tog prijedloga. Uzme li se u obzir sva složenost značenja različitih prijedložnih izraza sa tim prijedlogom u našem jeziku, potom pomjeranje značenja tih izraza u različitim kontekstima, kao i to da turski jezik i ne poznaje vrstu riječi koja se u našem jeziku naziva prijedlozima, možemo zamisliti koliki bi napor i Berbiću i čitateljima predstavljalo teoretiziranje o prijedložnom značenju u našem jeziku (a kamoli o složenosti značenja prijedložno-padežnih izraza) – poglavito govornicima turskog jezika. Stoga je, po našem mišljenju, s pedagoško-didaktičkoga aspekta Berbićev opis turskih prijedloga i s obzirom na to koliko i koje padeže iziskuju iza sebe, ustvari, jedini način da bude razumljiv svojim suvremenicima (poglavito u gramatikama tzv. *pučkoga* kontrastiranja jezika, pisanim za šire čitateljstvo).

značenja prijedloga i padeža u Berbićevom opisu prijedloga u bosanskom, makar na razini prijevodne ekvivalencije, povezanosti koju je teško izbjeći u gramatici našeg jezika za strance.

- 2.3.3.3. Pri opisu “*prijedloga*” u *turskom* (kojih, kako smo već par puta napomenuli, kao vrste riječi nema u osmanskim gramatikama koje je koristio) Berbić pribjegava “intuitivnom” uobličanju apstraktnog prijedložnoga značenja naših prijedloga i njihovom prenošenju u gramatiku turskog jezika onim jezičkim sredstvima u turskom kojima se iskazuju ta značenja. Uz to, Berbićeva restriktivna pravila pri klasifikaciji jezičkih sredstava u turskom kojima se iskazuju prijedložna značenja slijede logiku gramatičkoga opisa prijedloga u našem jeziku, čime se potvrđuje sljedeće: Berbić svjesno teži uspostavi i svojevrsne kategorijalne, gramatičke (a ne samo semantičke) usporedbe bosanskih prijedloga i “prijedloga” u turskom.

Kao ilustraciju, navest ćemo par primjera iz Berbićeva opisa “prijedloga” u turskom. Obratite pažnju na suodnos pojmova *padež* i *prijedlog*, pri objašnjenju “prijedloga” u turskom:

a) prijedlog (دا) –*da/-de*: [... (-*da/-de*) *imenicama kad se dostavi imateljni padež bude kao što: (Üskudar'da ikamet ederim) = U Uskudaru stanujem (gençlikde) = u mladosti ... 187b*]. Berbić u turske prijedloge ubraja padežni nastavak za lokativ *-da/-de*, ne praveći nikakvu distinkciju na relaciji *padežni nastavak : prijedlog*, tako da nam se sasvim logično nameće i svojevrsni zaključak da je taj navedeni prijedlog u turskom (-*da/-de*) zapravo sastavni dio padeža (ili padežnih izraza). Shematski se Berbićeva definicija može predstaviti i na sljedeći način: *imenica + “prijedlog” -da/-de = lokativ (imateljni padež)*. Na osnovu opisa, turski prijedlog *-da/-de* za Berbića ima opće značenje lokativnosti iz kojeg se (“domještanjem” bezličnim gl. formama) u turskom katkad razvija i opće značenje temporalnosti;²⁴

b) Prijedlog (دن) -*dan/-den*: [... (-*dan/-den*) *imenicama kad se dostavi odlazni padež postane kao što: (İzmir'den) = Iz (od) Smirne (İstanbul'dan) = Iz (od) Carigrada ... 187b*]. Dakle, *imenica + “prijedlog” -dan/-den = ablativ (odlazni padež)*. Zanimljivo je da Berbić, pri nabranjanju prijedloga u turskom, odvojeno navodi padežne nastavke i neke postpozicije, govoreći također i o svojevrsnoj sintaktičkoj povezanosti određenog padežnog nastavka i postpozicije koja “zahtijeva” taj padežni nastavak. Tako imamo situaciju da unutar opisa “prijedloga *-dan/-den*” u turskom Berbić naprosto daje i sljedeće napomene [... *iza (-dan/-den) (gayri)*

²⁴ Želimo napomenuti da Berbić, vjerovatno u želji da pruži što više podataka o nastavku *-da/-de*, pravi digresiju i piše o “neprijedložnom” značenju nastavka *-da/-de* (npr. *gitmekdeyim*), što njegovu opisu “prijedloga u turskom” umanjuje vrijednost sa aspekta dosljednosti u klasifikaciji po sintaktičko-semantičkome kriteriju (187b).

(*başka*) (*maada*) *dođu kao što: (Mektebden başka yere gitme) = Osim škole na drugo mesto ne idi (Allah'dan gayri kimsem yok) = Osim Boga nikoga nemam (Sizden maada giden olmadı) = Osim vas nema da je ko išo ... 188b*]. Izuzev prvog primjera, iz teorijskog opisa, kao i ukupnoga konteksta, teško možemo ustanoviti šta je za Berbića upravni član sintagmi *-dan/-den + gayri/başka/maada*. Nije nam jasno da li postpozicijske riječi *gayri / başka / maada* zbilja “zahtijevaju” padežni nastavak (kod Berbića dodatno prijedložno-relacijski gramatikaliziran), ili, pak, naprosto stoje u postpozicijskom položaju, na neki način tek nijansirajući značenje sintagme kao posebne cjeline. Nejasno je zašto i te postpozicijske riječi (*gayri/başka/maada*) nije uvrstio u turske “prijedloge”. Da li je, s druge strane, postpozicijske riječi *dolayı* i *yana*, koje također zahtijevaju ablativni nastavak, posebno izdvojio i klasificirao u turske “prijedloge” možda i zato što se njihovo značenje toliko udaljilo od općega ablativnog značenja odvajanja (za razliku od *gayri / başka / maada* koje u velikoj mjeri čuvaju to značenje), da je osjećao kako ih mora izdvojiti po “specifičnom značenju” – pitanje je na koje je zbilja teško dati precizan odgovor. Ako je tako, po Berbiću, “prijedlog *-dan/-den*” bio bi glavni nositelj općeg turskog ablativnoga značenja, a *gayri / başka / maada* postpozicije za njegovo dodatno semantičko specifikiranje;²⁵

c) Prijedlog (*sız*) -*sız/-siz*: Berbićev turski prijedlog *-sız/-siz*, po našem mišljenju, rezultat je želje da se u turskom pronade semantički ekvivalent za bosanski prijedlog *bez*, ali, i to treba napomenuti, on ne uzima za primjer osnovni (*aslı*) prijedlog *bez*, nego uzima izvedeni (*gayri aslı* 216a) – cpf. u riječi *BEZobrazno* (216a). Očito, radi se o interferenciji maternjeg i stranog jezika, prvo o utjecaju maternjeg (L1) jezika na odabir turskog *-sız/-siz* po analogiji na bosanski prijedlog *bez*, i potom, po svoj prilici, o utjecaju na maternji turskog jezika gdje oblik *-sız/-siz* ne stoji nikad samostalno (npr. *edepsız*, *bezobrazno* 188b);²⁶

²⁵ Također imamo slične “dodatke” kad Berbić daje i druga značenja koja se ne iskazuju samo našim prijedlozima, npr. *-dan/-den* uz infinitiv *na -mak/-mek* (npr. *Onun lakırdısını iştirmek-den kendüsini görmemek daha iyüdüür* 187b). Radi se također o iskazivanju određenih relacija, ali, s obzirom na različitu upotrebu nominaliziranih struktura u turskom i našem jeziku, teško da možemo govoriti o značenju koje se poklapa sa značenjem i funkcijom naših prijedloga. No, to uopće ne utječe na našu pretpostavku da je Berbića na “uvodenje prijedloga u turski” prije svega navelo značenje te vrste riječi u našem jeziku. Sva kasnija Berbićeva odstupanja od našeg “hipotetičkoga kriterija” za klasifikaciju te vrste riječi u turskom rezultatu su uglavnom: a) različite upotrebe jezičkih jedinica u turskom kojima se, između ostalog, iskazuju i naša prijedložno-padežna značenja; b) nerazvijenost opisa sintakse turskog jezika u gramatikama koje je Berbić koristio; c) pokušaja da se opišu i sporedna značenja jezičkih jedinica kojima se iskazuju značenja naših prijedloga.

²⁶ Vrlo je bitno napomenuti da Berbić, s druge strane, u opisu bosanskog navodi i *osnovne, neizvedene* prijedloge:

[... (*bez* pameti) = *akılsız* (ode *bez* druga) = *refiksiz* (*arkadaşsız*, *yoldaşsız*) gitdi; 215a-b].

d) Prijedlozi (*دك قدر دكين*) dek, kadar, deĝin; navedene postpozicijske riječi Berbić uvrštava u turske prijedloge “jednake konačnosti” (188b), a one su za njega nositelji općega značenja usmjerenosti do određene granice, koje se u našem jeziku obično iskazuju prijedlogom *do + riječ u dativu* (usp. Berbić 188b);

e) Prijedlog (*جه*) –ca/-ce; Berbićev turski prijedlog –ca/-ce (188b) u današnjim se gramatikama turskog jezika klasificira kao *padež kriterija poređenja* ili *relativ-ekvativ*, kojim se uspostavlja relacija (ekvivalencija) između dva pojma koji se porede (Čaušević 1996:102). Najčešće se prevodi na naš jezik prijedlozima, prijedložnim ili padežnim izrazima: prijedlog *po*, izrazi *s obzirom na*, *u skladu s(a)* i sl. To je katkad i PADEŽ dodatnog kriterija usporedbe. U klasifikaciji padeža u našim domaćim južnoslavenskim gramatikama maternjeg jezika nema relativa-ekvativa, a spomenuta značenja mogu se iskazivati ili instrumentalom ili spomenutim relacijskim riječima (i konstrukcijama). Zanimljive su i dvije rečenice koje Berbić navodi s nastavkom –*casına/-cesine* u kojima se uočava pomjeranje značenja relativa (i ekvativa) ka funkciji adverbijala komparacije (i načina) u širem smislu: [... (*İnsancasına hareket edüip kimseyi icitmemelisin*) = *Ljudski se vladaj/ponašaj i nikoga da nisi uvredijo* (*İmtihan edercesine birtakım sualları başladı*) = *Ko na ispitu, koješta zapitivati (pitati) poče ...* 188b]. Dakle, relacijsko-padežno značenje suodnosa dvaju pojmova (koje se u našem jeziku iskazuje najčešće prijedlozima kao relacijskim riječima) postepeno slabi, a značenje *ekvativa* pomjera se ka značenju proširenoga adverbijala komparacije (najčešće se ispoljavajući u komparativno-načinskim frazama);

f) Prijedlog (*يچون*) içün; po Berbiću, turski prijedlog *içün* ima značenje uzroka, ali primjeri koje navodi [... (*İki el bir baş içün yaradılmıştır*) = *Dvije ruke za jedne glave stvorene su* (*Mahda ziyaret içün geldim*) = *Samo da vas posetim (pohodim) došao sam ...* 188b], kao što se vidi, jesu primjeri gdje se uočava i značenje namjere.²⁷

g) Prijedlog (*يله*) ile; prijedlog *ile* kod Berbića ima socijativno značenje (“sdrženja”) i značenje uzroka: [... (*Ahmed ile Ali beraber geldiler*) = *Ahmo i Aljo zajedno dođoše* (*Ekmeği bıçag ile kesdi*) = *Hljeb nožem izreza* (*Para ile aldım*) = *Za svoje novce uzeo sam* (*Kaleme devam etmekle rütbeye nâ'il oldum*) = *Neprekidno u Kancelariju idavši ovi stepen dobih ...* 188b]. Za razliku od našeg jezika, u turskom i instrumental sredstva (*bıçag ile = nožem*), kao i instrumental društva, iskazuje se sa

²⁷ Dakle, u Berbićevim primjerima uočavamo i postepeno pomjeranje značenja “turskog prijedloga” *içün*, od prijedložnog/postpozicijskoga (*za/içün*) značenja ka značenju našeg namjernog veznika *da*, tj. postpozicija *içün* preuzima funkciju konjunktora kad stoji ispred rečenice sa finitnim gl. oblikom a poslije riječi koja implicira značenje radnje.

ile. Berbića prijedlog *ile* katkad ima i vezničku funkciju, kao u prvom Berbićevom primjeru *Ahmed ile Ali ... = Ahmo i Aljo ...* (188b). Na drugom mjestu u Gramatici pri objašnjenju gramatičke riječi *ile* Berbić daje i primjer iskazivanja društva koji se u našem jeziku prevodi sa prijedlogom *s(a)*: [... (*Hasan Ağa Paşa ile yaliya gitdi*) = *Hasaga s Pašom u talasu ode ...* 194b]. Interferenciju opisa našeg (L1) i turskog (L2) jezika možemo predstaviti shematski na sljedeći način: *značenja gramatičkih jedinica iz L1 jezika + gramatičke jedinice L2 jezika*.²⁸

h) Prijedlog (اوزره) *üzere*; Berbićev prijedlog *üzere*, kako stoji u gramatici, ima više značenja ("istovjetnosti, nadvisosti, početka, namjere") i obično se u današnjim gramatikama ubraja u postpozicije. U Berbićevoj gramatici (1893:189b), u primjerima što upućuju na ta značenja, zapaža se različita upotreba gramatikalizirane riječi *üzere* (kad s infinitivima i gl. imenicama tvori adverbijale namjere, npr. [... (*Funûn-ı kâmileyi tahsîl etmek üzere Avrupa'ya irsâl olundi*) = *Savršene nauke da nauči u Evropu posla se ...* 189b].²⁹

i) Prijedlozi (يكا ناشى اوتورى طولايى) *yana, naşi, ötürü, dolayı*; Berbić postpozicije *yana, naşi, ötürü* i *dolayı* ubraja u turske prijedloge sa osnovnim značenjem uzroka i navodi primjere: [... (*Dün kardan dolayı size gelemedim*) = *Zbog* snjega nisam vam došo jučer (*Geç kaldığımdan naşi derse yetişemedim*) = *Zadocnih* te na zadaću ne mogoh pr'espeti (*Senden ötürü gitmedim*) = *Zbog* tebe nisam otišao (*Ondan yana çekiyor*) = *Njegovu* stranku tegli ... 189b]. Berbić je postpoziciju *naşi* stavio iza

²⁸ Berbić nadalje objašnjava - kad se *ile* nade iza riječi *cihet, vech* i *sebeb*, dobijamo riječi-izraz *cihetle, vechile, sebebiyle* (*geldiği cihetle, bu sebebiyle, bu vechiyle* 188b). Napominjemo da se radi o kvazipostpozicijama ograničene deklinabilnosti koje ne zahtijevaju promjenu oblika imenice koja stoji ispred njih (kao 1. član II gen. veze) a i same stoje "okamenjene" u određenom padežu (ili dva, svejedno). U ostalim su padežima te kvazipostpozicije nepromjenljiva oblika. Premda se radi uglavnom o popriloženim izrazima koji dobijaju značenje naših prijedloga, Berbić ih i ne spominje pri nabranjanju prijedloga u turskom, već ih, izgleda, više doživljava nekom vrstom modifikatora semantike navedenih "prijedloga": (Usp. npr. u bosanskom gl. prilog sadašnji *zahvaljujući* postaje tzv. glagolski prijedlog (*zahvaljujući* nekom/(ne)čemu) - u turskom kod kvazipostpozicije *sayesinde* došlo je prvo do popriloženja izraza u širem smislu (< *saye + si + n-de*, 2. čl. II gen. veze u lokativu), a potom se semantika navedenoga izraza pomjera ka semantici postpozicija i kvazipostpozicija koji predstavljaju neku vrstu semantičkih ekvivalenata bosanskih (osnovnih i izvedenih) prijedloga i prijedložnih izraza, npr. hoca *sayesinde* = *zahvaljujući* profesoru i sl.). Po našem mišljenju, Berbić i riječi *beraber* i *bile* u izrazima *-ile bereber* i *-ile bile* doživljava nekom vrstom modifikatora značenja "prijedloga" *ile*.

²⁹ Zanimljivo je da Berbić daje i primjer sa *üzere* u značenju početka radnje: [... (*gitmek üzereyim*) = *na pohodu sam ...* 189b], kao i kvazipostpozicijsku upotrebu riječi *üzer* u značenju bosanskih prijedloga *na*, nad iznad: [... (*Kitab rahlenin üzerindedir*) = *Knjiga na peštahti je (na klupi) je ...* 189b]. Što se tiče kvazipostpozicijske upotrebe riječi *üzer*, napominjemo, bez obzira da li je Berbić pravio distinkciju između postpozicija i kvazipostpozicija, da je samo riječ *üzere* uvrstio među "prijedloge u turskom".

proparticipa, po našem mišljenju, uglavnom zbog: a) neodvojenosti morfološkog i sintaktičkog opisa jezika u njegovoj gramatici; b) nastojanja da na osnovu klasifikacije gramatičkih riječi u bosanskom napravi sličnu klasifikaciju i u gramatici turskog.³⁰ Na drugom mjestu u Gramatici daje i tipičnu postpozicijsku upotrebu “turskoga prijedloga *naşı*”: [... (Bundan *naşı görüşemedik*) = Zbog ovoga ne mogosmo se videti (sastati) ... 198b].

2.3.3.4. Zašto se kod Berbića u opisu prijedloga u turskom javlja i jedan broj riječi koje on nije uvrstio u prijedloge, a koje predstavljaju neku vrstu modifikatora semantike navednih “turskih prijedloga”? Držimo da je to izravna posljedica toga što je Berbić opis “turskih prijedloga” ekscerpirao iz postojećih opisa posebne vrste riječi u turskom *edevat*,³¹ koja kao zasebna vrsta riječi ne postoji u bosanskom, a vrlo dobro je opisana u osmanskim gramatikama u 19. stoljeću, pa čak i na sintaktičkoj razini. Stoga i pri opisu gramatičkih riječi u Berbićevoj gramatici katkad dolazi do uplitanja sintaktičkog opisa u morfološki opis jezika.

2.3.3.5. Držimo da bi bilo pretenciozno na osnovu dosad napisanih gramatika dati vlastiti sud o tome jesu li prijedlozi u bosanskom i postpozicije³² u turskom semantički ekvivalenti. Prije svega, svaki prijedlog u bosanskom predstavlja semantički sistem za sebe i moguće je preklapanje sa semantičkim sistemima ostalih prijedloga (i padeža). Dakle, svaki prijedlog ima svoju logiku upotrebe (to najbolje znaju stranci koji uče jezike koji imaju prijedloge). O razlikama u značenju nekih “sinonimnih” prijedloga u našem jeziku, kao što su npr. *iznad* i *nad* i sl., jako je malo napisano (Bugarski 1997:243), a kamoli o složenijim odnosima i relacijama među samim prijedlozima. I to dodatno usložnjava usporedbu prijedloga sa jezičkim jedinicama u drugim jezicima kojima se na različite načine izražava neko (ili neka) iz spektra različitih prijedložnih značenja. U funkcionalnom i semantičkom pogledu turske postpozicije i postpozicijske konstrukcije *analogne* su bosanskim prijedlozima i prijedložnim konstrukcijama (Čaušević 1996:406). Izraz “analogne” u spomenutom kontekstu ima naprosto cilj da donekle, makar teorijski, omogući kontrastiranje tih riječi sa našim prijedlozima, i zapravo je podesan da se ukaže i na različite vrste analogije koje se mogu povlačiti između naših prijedloga i turskih postpozicija (kvazipostpozicija i sl.). Prije svega, analogija se može povući i na osnovu *porijekla* te vrste riječi

³⁰ Zanimljivo da je veznike subordinacije uvrstio uglavnom u *edevat* (*dopunce*, *nar'ečice* i *r'ečice*), a veznike sastavne koordinacije uglavnom u *sveze*, iako i tu ima nekih izuzetaka.

³¹ Od navedenih Berbićevih prijedloga u poglavlju o česticama (*edevat*) pronalazimo sljedeće: *için* (193b), *üzere* (194b), *ile* (194b), *-ca/-ce* (196b), *-da/-de* (“prifatni dočetak” 197b), *dek* (197b), *değin* (198b), *-den* (198b).

³² Uključujući i kvazipostpozicije.

u gramatici jezika čiji su sastavni dio. Kako smatra Belić, svi su prijedlozi po svome porijeklu ili priloške riječi, ili su postali preko priloških značenja riječi ili takvih funkcija drugih riječi; npr. imenice i prilozi kao što su: *čelo, vrh, dno, kraj, nadomak, niže, izvan, blizu* dobile su prijedložno značenje (Belić 1958:67).³³ Čak i bosanski gl. prilog sadašnji može dobiti prijedložno značenje (npr. *zahvaljujući* nekom/nećem). Postpozicije u turskom na osnovu porijekla, slično prijedlozima, mogu biti: a) imenskog porijekla, npr. *başka, gibi*; b) glagolskog porijekla, npr. *dolayı, aşırı, dek, değın*; c) priložnog porijekla, npr. *önce, sonra, içeri, dışarı* (Čaušević 1996:407). Dakako, način popriloženja a potom i preuzimanja relacijskog prijedložnoga, odnosno postpozicijskoga značenja u bosanskom i turskom jeziku razlikuje se, i, rekli bismo, ima različitu logiku razvitka jezičkih jedinica za iskazivanje tog značenja. Druga, po nama vrlo važna analogija može se povući na osnovu funkcionalno-semantičke povezanosti padeža i prijedloga, odnosno postpozicija (i kvazipostpozicija). Padeži imaju i opća i specifična padežna značenja. Prijedlozima/postpozicijama i kvazipostpozicijama često se specificiraju opća padežna značenja, a specifična padežna značenja dodatno se nijansiraju. Neku vrstu povezanosti padeža i prijedloga/postpozicija uočavamo i u deskriptivnim gramatikama našeg i turskog jezika. Međutim, detaljnije kontrastivne studije sa preciznijim određenjem naravi i vrste veza među spomenutim gramatičkim jedinicama u oba jezika tek predstoje. Zato bi, naprimjer, i tvrdnja da je prijedložni sistem u bosanskom razvijeniji od "postpozicijskog" sistema u turskom jeziku zapravo bila upitna iz više razloga: a) postpozicije i kvazipostpozicije u turskom, kao i prijedlozi u bosanskom, mogu imati različite sintaktičke funkcije i značenja; b) proces nastanka novih prijedloga u bosanskom i kvazipostpozicijskih izraza u turskom sa sličnom sintaktičko-semantičkom ulogom moguć je i u našem i u turskom jeziku, i još uvijek je otvoren; c) i prijedlozi i postpozicije (i kvazipostpozicije) predstavljaju etimološki heterogenu klasu riječi; d) svaki prijedlog u našem jeziku ima različito polje upotrebe i značenja, kao i svaka postpozicijska riječ i konstrukcija u turskom, tako da je katkad nemoguće govoriti i o sinonimiji (u pravom smislu) prijedloga kojima se iskazuje isto i/ili slično značenje u istom jeziku, a kamoli govoriti o tome da je moguće pronaći posve odgovarajuće semantičke ekvivalente za njih u drugom (L2) jeziku (premda je moguće govoriti o relativnim semantičkim ekvivalentima u određenom kontekstu); e) sintaktičko uvrštavanje prijedloga i postpozicija u bosanskom i turskom

³³ "Kad god prilog može označavati modifikaciju onog mesnog, načinskog ili vremenskog značenja koje se može obeležiti kakvim zavisnim padežom - on se i upotrebljava da bliže obeleži taj odnos. Tako su prilozi koji su ograničeni na modifikaciju različitih padežnih značenja postali zasebna vrsta reči koja se naziva predlozima." (Belić 1958:67).

odvija se i po različitim pravilima tipološke naravi, a prijedložne i postpozicijske (i kvazipostpozicijske) sintagme svaka pojedinačno imaju cjelovito “sintagmatsko” značenje koje ovisi ne samo od sastavnica tih sintagmi, nego ovisi i o tipu povezanosti tih sastavnica (uključujući i idiomatski tip spojeva tih sastavnica); f) povezanost prijedložnog i padežnog značenja, s jedne strane, i postpozicijskog i padežnog značenja, s druge strane, pokazuje mnoštvo zajedničkih osobitosti, ali i specifičnosti iskazivanja kako padežnog tako i prijedložnog/postpozicijskoga značenja u svakom jeziku (L1 i L2) pojedinačno; g) stepen gramatikalizacije svake pojedinačne jedinice u L1 i L2 jeziku za iskazivanje padežnog i prijedložnoga/postpozicijskoga značenja pokazuje razlike, ovisno o naravi samih jedinica (koje pojedinačno pokazuju velike razlike) i općih tipoloških osobitosti našeg i turskoga jezika. Sve u svemu, bez detaljnijih studija na spomenutu temu teško je donijeti bilo kakav decidan sud. To se pokazuje i pri Berbićevom pokušaju da u turskom pronade formalne gramatičke korespondente za bosanske prijedloge. Ono što želimo, pri tome, naglasiti jeste i uočljiva povezanost značenja padeža i prijedloga u njegovu opisu našeg i turskog jezika. Da li ona zbilja i postoji? Odgovor je pozitivan: Berbić, kako se vidi iz gore opisanog, turska prijedložna značenja izvodi prije svega iz padežnoga značenja (vidi Berbićeve turske “prijedloge” *-da/-de, -dan/-den, -ca/-ce, i ile* u djelu *بوشناقچه ترکیه معلمی بوسانسقی تورسقی وجیل*). Ako se pogledaju i ostale jezičke jedinice koje Berbić uvrštava u prijedloge u turskom, također se može uočiti opća povezanost značenja padeža u širem smislu i značenja gore navedenih “prijedloga” (koji se dodatno mogu značenjski modificirati nekim postpozicijskim izrazima, npr. *ile* - 188b, i sl.). Dakle, opći je dojam da su za izvođenje “prijedložnih značenja” u turskom za Berbića primarna opća i/ili posebna padežna značenja.

- 2.3.3.6. Na kraju, suodnos padežne i prijedložne semantike u našim važnijim gramatikama turskog jezika u 20. stoljeću opisuje se usputno, onoliko koliko je dostatno za uobičajenu morfološku ili semantičku klasifikaciju u najopćenitijem smislu, izuzev napomena kontrastivne naravi u *Gramatici suvremenoga turskog jezika* (Čaušević 1996).

Hazim Šabanović (1944) piše o padežnim nastavcima, ali samo ih taksativno nabrajajući bez davanja napomena čak i o općim padežnim značenjima. Međutim, njegovo poglavlje “*XVII. Postpozicije*” pokazuje i neke zanimljivosti na koje valja skrenuti pažnju. Pri definiciji postpozicija Šabanović kaže: “*U turskom jeziku nema priedloga (prepozicija) kao u našem. Mjesto toga Turci imaju postpozicije, čestice ili rieči postpozicionalne, t.j. rieči koje dolaze poslije imena (imenica, zamjenica i glagolskih oblika upotrijebljenih imenički)...*” (GTJ 1944:43). Iznenaduju dvije stvari: preciznost pri definiranju pojmova i kontrastivni

pristup opisu postpozicija. On, zapravo, daje vrlo dobru i, mora se priznati, prilično preciznu konstataciju da se bosanski prijedlozi u turskom izražavaju sa više jezičkih jedinica: a) postpozicijama; b) česticama; c) riječima postpozicionalnim (tj. kvazipostpozicijama). Značenje postpozicija daje samo u formi prijevodnih ekvivalenata, kao i postpozicionalnih izraza, ali ono što je jako zanimljivo za nas jeste i to da u napomeni uz opis postpozicija daje i sljedeću "bilješku": "*Postpozicionalni nastavak -siz imade značenje nedostajanja, naše "bez"; na pr. izinsiz "bez odobrenja"...*" (GTJ 1944:44). Slično je i sa sljedećom bilješkom: "*Značenje postpozicija imaju također nastavci -ce (-ca) i -cesine (-casina) (§144., 2) naznačujući odnos, sličnost*" ... (GTJ 1944:45). Zašto je to važno za našu temu? Iz dva razloga: a) zato što se vidi da je autor gramatike bio posve svjestan prijedložnog značenja u našem jeziku, te je u poglavlju o postpozicijama pisao zapravo o svim jezičkim jedinicama u turskom jeziku koje, po njemu, zamjenjuju naše prijedloge; b) zato što se potvrđuje i to da je Berbićeva klasifikacija prijedloga u turskom zapravo pokušaj da se piše o onim jezičkim jedinicama kojima se u turskom iskazuje značenje naših padeža. Dakle, bez obzira što se osobito i ne osvrće na semantiku padeža u turskom, Šabanovićevo pisanje o "postpozicionalnim" *nastavcima -siz/-siz, -ce/-ca, -cesine/-casina* unutar opisa postpozicija, kao o česticama kojima se u turskom iskazuju naši prijedlozi, potvrđuje da Berbićevo razmišljanje o "prijedlozima" u turskom nije izolirana pojava i hiroviti eksperiment, već nešto o čemu razmišljaju i gramatičari poslije njega.

Karamehmedović (1950) u svojoj gramatici govori o značenju padeža u turskom, uglavnom po modelu opisa njihova najosnovnijeg značenja u gramatikama južnoslavenske gramatičke tradicije. Doduše u njegovoj gramatici postoje i poglavlja kontrastivne naravi, kao što su: *Glagoli kojih nema u turskom jeziku* (GPTJ 1950:XVIII:43), *Relativna zamjenica u nominativu*, *Relativna zamjenica u genitivu*, *Relativna zamjenica u dativu ili sa predlogom*, *Relativna zamjenica sa predlogom* (GPTJ 1950:XIX:45-47) i sl. Autor u jednom dijelu opisa, premda ponajprije iz perspektive maternjega jezika, govori o načinu iskazivanja naše relativne zamjenice u određenom padežu sa predlogom ispred nje, navodeći sljedeći primjer: *Palata pred kojom smo stali bila je Trgovačka komora. Önünde durduğumuz bina Ticaret Odası idi.* (GPTJ 1950:46). Dakle, primjećujemo pojavu da se povezanost prijedloga i padeža (i na primjeru opisa iskazivanja određenog, specifiziranog padežnog značenja upotrebom prijedloga) najbolje uočava u našim gramatikama turskog jezika kada je autor prisiljen objasniti kako se u turskom iskazuju određene značenjske nijanse relativne zamjenice uz koje u našem jeziku najčešće stoje prijedlozi. No, ipak, nema naznaka da je autor određene gra-

matike i svjestan te povezanosti, te takvim pojavama, u većini slučajeva, daje tek marginalno mjesto u gramatičkome opisu. Karamehmedović u prijedlozima u turskom govori u osmom poglavlju svoje gramatike - *Predlozi/Postpozicije* (GPTJ 1950:52). U definiciji spomenute vrste riječi, ipak, ne ulazi u složenije semantičke relacije, nego se samo zadržava na usputnom terminološkom opisu, po uzoru na evropske gramatike turskog jezika: “*Ona vrsta riječi koja se u našem i u drugim evropskim jezicima zove predlozi ne zove se u evropskim gramatikama turskog jezika prepozicije nego postpozicije (...) Kao i u drugim jezicima predlozi, odnosno postpozicije, zahtijevaju razne padeže ...*” (GPTJ 1950:52). Kompilacija i deskripcija u prvom su planu, dok je kontrastiranje podređeno postojećim formalnim klasifikacijama u evropskoj turkologiji. No, želimo naglasiti: bez obzira na tradicionalne gramatičke opise i različite terminološke odrednice u različitim gramatikama, povezanost padeža i onih morfosintaktičkih sredstava za iskazivanje naših prijedloga očita je, bez obzira na to na koji način autori gramatika opisuju tu povezanost.

Bajraktarević (1962) u svojoj gramatici turskog jezika daje samo nužne napomene o vrstama riječi i gramatičkim pojavama koje opisuje, a sam naziv tematskih cjelina pokazuje neku vrstu nesistematiziranosti opisa pojedinih gramatičkih kategorija, pa i kategorije vrsta riječi.³⁴ O značenju padeža piše uglavnom kad piše o postpozicijama. Vjerovatno zbog pisanja na osnovu dotadašnjih osmanskih gramatika i poznatih gramatika turskog jezika evropskih autora, ali i s obzirom na razvijenost opisa semantike padeža i turskih postpozicija u tadašnjim gramatikama, od autora se, pri svemu tome, i ne očekuje nekakvo posebno razgraničenje padežne semantike i semantike turskih postpozicija.³⁵ Ustvari, naslovi poglavlja kao što su “*Postpozicije i pridevi s dativom*” (Bajraktarević 1962:37) i sl., potvrđuju opći dojam da je autor gramatike kao osnovni kriterij klasifikacije uzeo morfonološki kriterij i da su mu u gramatičkom opisu ostali kriteriji (morfosintaktički i/ili funkcionalno-semantički) sporedni. Dakle, autor je možda intuitivno i bio svjestan povezanosti padežne i prijedložne/postpozicijske semantike, ali je u opisu ostao na već poznatim općim napomenama, bez detaljnog ulaženja u semantiku.

Merzić (1978) daje kraće napomene o padežima u suvremenom turskom. Međutim, isuviše se zadržava na morfonološkim alternacijama u

³⁴ Kad piše o padežima, daje samo spisak nastavaka, a na ostalim mjestima padeže spominje samo uz postpozicije. Ističe da “*u turskom nema predloga (prepozicija) nego tu ulogu vrše reči koje dođu iza imenica i zamenica ... () ... One zahtevaju nominativ, genitiv, dativ, akuzativ ili ablativ*” (OTG str. 33).

³⁵ Bajraktarević o ablativu piše sljedeće: “*Turski ablativ ima mesno, uzročno i vremensko značenje. U vezi s tim, sledeće postpozicije zahtevaju ablativ ...*” (OTG 35). Iz daljeg opisa jasno se vidi da autor naprosto pripisuje turskom ablativu značenja postpozicija koje “*zahtijevaju*” taj padež. Slično je i sa opisom ostalih padeža.

raznim padežima, a vrlo malo na samom značenju, što je i razumljivo s obzirom na to da njegova gramatika ima više funkciju skripte nego priručne gramatike turskog jezika. U poglavlju “Postpozicije” on ističe sljedeće: *Ulogu naših prijedloga u turskom jeziku vrše postpozicije (riječi koje dolaze iza imenica i zamjenica i stavljaju ih u određeni padež) ...* (KGT 1978:113). Iako ima i poglavlje o postpozicionim izrazima (KGT 1978:116), on se ne bavi mogućom usporedbom uloge postpozicija u izražavanju značenja naših prijedloga. Sve u svemu, Merzić akcent stavlja na morfonološke alternacije, a vrlo malo ima opisa padežnih značenja, kao i funkcionalno-semantičkog opisa postpozicija u turskom jeziku. O suodnosu padežnog i prijedložnog značenja nema posebnih napomena.

Đindić (1979), s obzirom da je pisao gramatička objašnjenja tipična za udžbenike a ne za opširnije deskriptivne priručne gramatike turskoga jezika, daje uglavnom već poznata određenja padeža, i uglavnom se zanima za čisto morfološke alternacije turskih imenica u različitim padežima, kao i Bajraktarević, Merzić i Karamehmedović. Ima posebne osvrtne na svaki padež pojedinačno, i nabraja koje postpozicije idu uz koji padež. Nema posebnoga, izdvojenoga poglavlja o postpozicijama kao o posebnoj kategoriji vrsta riječi, a ima poglavlje o sastavljenim (izafetskim) postpozicijama (1979:172). Za temu i bolji uvid u Đindićev pristup opisu padežnog značenja u turskom možda može biti zanimljiva i sljedeća rečenica: “Dativ se upotrebljava sa nekim pridevima čije se upotrebno značenje približuje semantici postpozicija”, npr. *Bu size bağlı, efendim. “Ovo zavisi od vas, gospodine”* (1979:102). Dakako, i u našem se jeziku može pridjevom + prijedlogom (*ovisno o vama*) iskazati isto značenje, međutim, navedeni primjer više ukazuje na mogućnost da postpozicije i postpozicijski izrazi (pa čak i arapske lekseme u funkciji postpozicija)³⁶ grade vlastito “semantičko polje upotrebe”, zaseban sistem. Kontrastiranje sistema naših prijedloga i sistema postpozicija (i kvazipostpozicija) u turskom moguće je jedino ako se nade zajedničko obilježje usporedbe (*tertium comparationis*), a ono je, po našem mišljenju, univerzalno krajnje apstraktno pomjereno padežno značenje (dimenzionalnosti i nedimenzionalnosti) koje se dodatno specifikizira popriloženjem padežnih izraza, upotrebom prijedloga ili postpozicijskih jezičkih sredstava. Dakle, ono što često u južnoslavenskim gramatikama nastojimo objasniti složenom terminološkom konstrukcijom prijedložno-padežno značenje.

U *Gramatici suvremenoga turskog jezika* (Čaušević 1996) imamo detaljno dat opis značenja i funkcija padeža sa semantičko-sintaktičkoga aspekta, pa čak i detaljan opis postpozicija i kvazipostpozicija u turskom

³⁶ V. Bajraktarević (1962).

jeziku (i) kao zasebne kategorije vrste riječi. Od svih navedenih gramatika turskog jezika u 20. st. u posljednjoj (Čaušević 1996) srećemo najviše elemenata izravnoga kontrastiranja padežnih i prijedložnih (odnosno postpozicijskih) značenja u turskom i našem jeziku.

Da zaključimo, ono po čemu se Berbićeva gramatika razlikuje od navedenih gramatika jeste sljedeće, i načelne je prirode: naše gramatike turskog jezika kontrastiraju spomenute jezičke jedinice ponajprije (a katkad i jedino) sa stanovišta njihova funkcioniranja u turskome jeziku, dok je pristup opisu značenja (bez obzira na razinu apstrakcije) istih jedinica u Berbićevoj gramatici *dvosmjernan*: a) opis značenja turskih “predloga” u bosanskom; b) značenja *bosanskih prijedloga u turskom jeziku*. U tom je pogledu Berbićeva gramatika jedinstvena, i razlikuje se po tome, dakle, čak i od naših gramatika turskog jezika u 20. stoljeću. To je zapravo ono što Berbić naziva “novom metodom” u učenju jezika.

3.0. POVEZANOST PRIJEDLOŽNE I PADEŽNE SEMANTIKE³⁷ U BERBIĆEVOJ GRAMATICI (UMJESTO ZAKLJUČKA)

- 3.1. Naši turkolozi u 20. stoljeću, pa i Berbić stoljeće prije njih, u svojim gramatikama jasno pokazuju da sistemi iskazivanja općih padežnih značenja u bosanskom i turskom pokazuju veliku sličnost. Padež u neflektivnim jezicima označuje uglavnom neku *gramatičku funkciju i sintaksni odnos riječi*, određen prepozicijom, postpozicijom, sufiksom ili česticom, ili pak samo redom riječi (Simeon 1969:II:1). U flektivnim jezicima, sa prepoznatljivim padežnim nastavcima, padežno se, pak, značenje može dodatno specifizirati prijedlozima, postpozicijama i jezičkim jedinicama sa sličnom funkcijom. Takav je slučaj i sa padežima i prijedlozima, odnosno postpozicijama u našem i turskom jeziku. Suodnos padežnog i prijedložnog /postpozicijskog značenja najbolje se uočava u prijedložnim, odnosno postpozicijskim (i kvazipostpozicijskim) konstrukcijama.

³⁷ *Padeži* kao “izraz odnosa” među samostalnim riječima i svim drugim riječima u jeziku *u uskoj su vezi s prijedlozima* kojima se također iskazuju određene vrste odnosa tipičnih za tu vrstu relacijskih riječi. Padeži u nekim jezicima, kao što nam je poznato, izražavaju se različitim završecima, katkad bez ikakvih spoljnih oznaka, a u nekim jezicima *obilježavaju se prijedlozima*. W. O’Grady i M. Dobrovolski ističu da se *kategorijalno značenje padeža* u engleskom iskazuje redom riječi ili upotrebom prepozicija/prijedloga, dok se u nekim drugim jezicima, u koje se ubraja i turski, isto značenje postiže upotrebom infleksijskih afiksa (CL 1997:147). U našem jeziku padeži se iskazuju određenim nastavkom (zavisni padeži, ili padeži u užem smislu i vokativ) ili, pak, bez nastavka (nominativ). Za turski jezik Stevanović (SSJ II:164) kaže: “*u trećima su njihove oznake posebne reči koje se obično srastaju s osnovnim rečima (u aglutinativnim jezicima, kakav je turski, npr.)...*”. Navedeni stav potječe iz općeg (ne)razumijevanja naravi aglutinativnih jezika, pošto se zaboravlja da su i aglutinativni jezici u određenoj mjeri i flektivni.

- 3.2. Na kraju, nakon naše kraće analize Berbićeva opisa značenja padeža i prijedloga u bosanskom i padeža i “pr’edloga” u turskom u djelu *بوشناقچه تركجه معلمی - بوسانسقی توردسقی وچتل* možemo doći do sljedećeg zaključka: pri opisu imenica u bosanskom jeziku Berbić i formalno razdvaja padeže i prijedloge kao različite jezičke jedinice, ali se povezanost padeža i prijedloga očituje ponajprije na sintaktičkoj (i donekle semantičkoj) razini. Pri opisu padeža i “prijedloga” u turskom jeziku Berbić često koristi iste jezičke jedinice za neke padeže i prijedloge. No, budući da daje opis vrste riječi koja formalno-klasifikacijski ne postoji u turskom jeziku (opis prijedloga), s jedne strane, i da uporedo daje opis padežne i prijedložne semantike u maternjem (L1) i turskom (L2) jeziku, do izražaja dolazi vrlo zanimljiva pojava da se prvo pokušava iz bosanskih prijedloga izvući neka apstraktna, univerzalna kategorija “prijedložnoga” značenja koja se nastoji i formalno-klasifikacijski primijeniti u gramatičkome sistemu turskog (L2) jezika. Ukratko, na osnovu značenja vrste riječi u maternjem (L1) jeziku, uvodi se “nova” vrsta riječi u turski (L2), a pri tom se i neki padežni nastavci ubrajaju (i gotovo poistovjećuju) u vrstu riječi koja se imenuje prijedlozima (u L2 jeziku). Dakle, povezanost se padeža i prijedloga očituje, kako se vidi iz gramatike, kako na morfosintaktičkoj tako i na sintaktičko-semantičkoj razini, a povezanost značenja padeža i prijedloga u L1 i L2 jeziku, možemo zaključiti, univerzalno je obilježje na osnovu kojeg je ostvareno njihovo kontrastiranje u bosanskom i turskom jeziku.

IZVORI I LITERATURA

- Bajraktarević, Fehim (1962) *Osnovi turske gramatike*, Beograd.
- Berbić, Ibrahim Edhem (1893) *Boşnakça Türkçe Muallimi - Bosanski turski učitelj* (*بوشناقچه تركجه معلمی - بوسانسقی توردسقی وچتل*), Istanbul.
- Bugarski, Ranko (1997) *Ka jedinstvu lingvistike*, Beograd.
- CL – William O’Grady, Michael Dobrovolski and Mark Arnoff (1997) *Contemporary Linguistics*, New York.
- Čaušević, Ekrem (1996) *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Zagreb.
- Dindić, Slavoljub (1979) *Udžbenik turskog jezika*, Beograd.
- GPTJ - Abdulhamid Dervišević /Hamdija Karamehmedović (1950) *Gramatička pravila turskoga jezika (mašinopis, GHB. E 4432)*, Sarajevo.
- Ivić, Milka (1955-56) *Iz problematike padežnih vremenskih konstrukcija*, U/In: *Južnoslovenski filolog*, XXI knj. 1-4, 165-209.

- Ivić, Milka (1959) *Srpskohrvatski padežni oblici obavezno praćeni odredbom kao pomoćnim morfološkim znakom*, U/In: Godišnjak Filozofskog fakulteta, knj. IV, Novi Sad.
- Kadribašić, Jusuf (1935) Gramatika – turski jezik (*غراماتیکا - تورسقی یه زیق*), rukopis u GHB. R-8036.
- Katičić, Radoslav (1986) Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku, JAZU, Zagreb.
- Merzić, Mehmed (1978) Konverzaciona gramatika turskog jezika (sa elementima trgovačke korespondencije), GHBM, Sarajevo.
- Simeon, Rikard (1969) Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, II, Zagreb.
- SSJ - Stevanović, M. (1979) Savremeni srpskohrvatski jezik (Gramatički sistemi i književnojezička norma), II – Sintaksa, treće izdanje, Beograd.
- Stevović, Irgutin (1955-56) *O pitanju konstrukcija padeža s predložima*, U/In: Južnoslovenski filolog, XXI knj. 1-4, 215-235.
- Šabanović, Hazim (1944) Gramatika turskog jezika (s vježbenicom, čitankom i rječnikom), Sarajevo.

O SUODNOSU PADEŽNE I PRIJEDLOŽNE SEMANTIKE U BERBIĆEVOM OPISU BOSANSKOG I TURSKOG JEZIKA

S a ž e t a k

Polazišna osnova za moguće razrješavanje jednog od vrlo zanimljivih pitanja u današnjoj evropskoj turkologiji u oblasti kontrastivnog jezikoslovlja – kako se u turskom iskazuje značenje indoevropskih prepozicija/prijedloga – jeste razrješavanje suodnosa padežne i prijedložne semantike. U radu se daje osvrt na tu vrstu suodnosa padeža i prijedloga u bosanskom i turskom jeziku na primjeru Berbićeve bosansko-turske gramatike *Bošnjakça Türkçe Muallimi – Bosanski turski učitelj* (1893). Autor rada došao je do sljedećega zaključka: pri opisu imenica u bosanskom jeziku Berbić i formalno razdvaja padeže i prijedloge kao različite jezičke jedinice. Pri opisu padeža i “prijedloga” u turskom jeziku Berbić često koristi iste jezičke jedinice za neke padeže i prijedloge. No, budući da daje opis vrste riječi koja formalno-klasifikacijski ne postoji u turskom jeziku (opis prijedloga), s jedne strane, i da uporedo daje opis padežne i prijedložne semantike u maternjem (L1) i turskom (L2) jeziku, do izražaja dolazi vrlo zanimljiva pojava da se prvo pokušava iz bosanskih prijedloga izvući neka apstraktna, univerzalna kategorija “prijedložnoga” značenja koja se nastoji i formalno-klasifikacijski primijeniti u gramatičkome sistemu turskog (L2) jezika. Ukratko, na osnovu značenja vrste riječi u maternjem (L1)

jeziku, uvodi se “nova” vrsta riječi u turski (L2), a pri tom se i neki padežni nastavci ubrajaju (i gotovo poistovjećuju) u vrstu riječi koja se imenuje prijedložima (u L2 jeziku). Dakle, povezanost se padeža i prijedloga očituje, kako se vidi iz gramatike, kako na morfosintaktičkoj tako i na sintaktičko-semantičkoj razini, a povezanost značenja padeža i prijedloga u L1 i L2 jeziku, možemo zaključiti, univerzalno je obilježje na osnovu kojeg je ostvareno njihovo kontrastiranje u bosanskom i turskome jeziku.

ABOUT THE CORRELATION OF THE CASE AND PREPOSITION SEMANTICS IN BERBIĆ’S DESCRIPTION OF THE BOSNIAN AND TURKISH LANGUAGES

S u m m a r y

The starting point for a possible solution to one of very interesting issues in today’s European Turkology in the field of contrastive linguistics – as to how the meaning of Indo-European prepositions is expressed in Turkish – is the solution to the correlation of the case and preposition semantics. The paper gives a review of that kind of correlation of cases and prepositions in the Bosnian and Turkish languages by the example of Berbić’s Bosnian-Turkish grammar book *Boşnakça Türkçe Muallimi – Bosanski turski učitelj* (The Bosnian Turkish Teacher 1893). The author of the paper came to the following conclusion: at describing nouns in the Bosnian language, Berbić formally, too, separates cases from prepositions as different linguistic units. At describing cases and “prepositions” in the Turkish language, Berbić often uses the same linguistic units for some cases and prepositions. But, since he gives a description of the word type which in terms of classification formally does not exist in Turkish (description of prepositions), on the one hand, and since parallel with that he gives a description of the case and preposition semantics in the mother tongue (L1) and the Turkish (L2) language, a very interesting phenomenon is manifested, i.e., that it is first attempted to draw from the Bosnian prepositions some abstract, universal category of the “prepositional” meaning, which formally and in terms of classification is attempted to apply to the grammatical system of the Turkish (L2) language. Briefly, on the basis of the meaning of a part of speech in the mother (L1) tongue, a “new” part of speech is introduced in Turkish (L2), counting also some case endings in (and almost equate with) the part of speech being named as prepositions (in L2 language). Therefore, the correlation of cases and prepositions is manifest, as seen from the grammar, both at morphological-syntactic and synthetic-semantic levels, and the correlation of the meanings of cases and prepositions in L1 and L2 languages, we may conclude, is the universal characteristic on the basis of which their contrasting was realised in the Bosnian and Turkish languages.

(۲۱۵)

رفیقسز (ارقداشسز، یولداشسز) کیتی رادا نابوسو،
 = ایشه کیدیبر (توژسسا نانا) = سندن شکایت...
 ایدیور (بوپوسا ناچوجو) = اوک اوسته چیقمش
 (بخش) (وزیاهو ناچوز) = آته بخش (ادا ناچوئو)
 = آت اوزرنده کایور یاخود کیدیور (هودایوبوس)
 = اوپده کزیفیور (وبرازوسا پوروج) = ایشی
 کسبش (پرشس بو اترچی) = کاغذک اوزرنسه یاز
 (کاغده یاز) (وفاتیغا زاروقو) = السندن طوتدی
 (السند یقالدی) (وعداغا زانوغو) = یانغسندن
 اصردی (یاغنی اصردی) (وز یاهوم زاورات) =
 بوخه (اکسمه) بخش (باشمه مسلطالمش) (امازانوم)
 = ارقم سره کایور (زاراتما بیو) = قیونک
 اردته ایش (لهومج زاتوبوم) = سنک ایچون
 چلدیریور (اوزاش) (قودقوتنا ستوی) = کیک
 یانده، طوربیور؟ (قود معنا) = یم یانده، (یصل او
 تاج تر قود قوچا؟) = باباک اوده ی؟ (نصو ژابیت
 لوج ناد ضغا) = اندن دارغین (سرت) اولهمن
 (وسوی نادبودوم) = ایزه نک اوستنده کی اوپده
 (ادانیز وودو) = صولک اقتدیبله اشانی کیدیور
 (ترچ نیز یولا) = اوودن اشانی قوشیور (بود
 غلا وومو) = یاستوق باشی التنده یصدق (ستانه
 دومنا) = یم یانمه بشیک طور (ودتقولا دو قوچا
 سترمو) = مکتیدن اوه قدر ایش (پراد وراتما
 اغراسا) = قیونک اوکنده اویتایور (معتن پرادورانا)
 = قیونک اوکنه قوی
 (ب) یاخود مرکبه اولور تشکه: (ازوان) =
 (ازوان قوچا وستالو توجایا) = اوذن ماغداسی
 الکندر (ازوان قوچا سیوا) = اوک طیشاریسنده
 یاتیور (ازیور) (ازوان لودج سیوا) = امدلردن
 ابری اوتوریسور (ازناد = ازناد قوچا پروچا) =
 اوک اوقه طرفسندن یوقادن کچدی (ازناد وراتازا
 چیمی) = قیونک اوستی سد ایشی طیقادی (ازیور
 دقوچا وترچا وترچا) = نوک التنده سکردی (از
 پرادصبیا وزا) = سنک اوکندن الدی (ازبراد وراتا
 پروچا) = قیونک اوکندن کچدی (پورده تمبا ادا)
 = سنک اوزرنیه واریور (کلیور) (پورده دروانا
 ودارج) = اغاچک زروسته ووردی (ناوره دروانا
 بوپوسا) = اغاچک تپهسته (زروهسته) چیقمش
 (بخش) (ناوره قوچا سمدس) = اوک تاپهسنده
 اوتوریسور (ناسراد یولا بیزارو) = اوواتک
 اورتاسنده کول. (ناسراد تربیزا مستنو) = سوفرمک
 وسطنه قویمش (سوپرلوی) منا ادا = بکا عیسنه
 کلیور (وقرای) نونا: ناسسو = تارلانک قیسنده
 کنارنده) اویومش (ناسیراما) قوچا ستاو. ناچقا =
 اوک قارشوسنده (پشکانده) طوررش بکلپور (پوراد)
 مننا ستاناشا = یم حذامده. طوربیور (ازصیجو)
 ناس پروچا = بزیم ارامندن کچدی (ناقرای) یولا
 قولو اغراسا. = اوواتک اوپر اوچنده خورا تپیلردی.

کشی صیقیه ویک قولای آلدانور (تشتقو دالو
 تشتقوسا ازورشو یا) = چتین اترکوجیه اجرا اولنور
 (یامعتنو دانا یامعتنوسا ولادا) = اوسلو (عقللی)
 چوجق اوسلو کوز (عاقلانه حرکت ایدر) (دوبرو دالو
 دوبروسا ناغراجوبو) = ایوا تارایومکفات ایدیلور (والدا
 ییچا سوابیت بونیه وروی زالی) = البت هرشی
 آلمک آرزونجه اولیجق (برزوجتا) = جابق اوقیور
 (لبیورشا) = کوزل یازیور (پودروزبورج) =
 عقلو سویلیور (واسلو زومج) = شن یاشیور
 (مالوغورورج) = آز سویلیور (بونیزنومول)
 توانعانه یالوارییور (دوشله سمو دوچتا) = کچ کلدک
 دوستایا پامتزان) = ایجه عقلو (ودوچایا سلاب)
 = پک خستدر (یاقو یوزلیو) = مافوتندن چوق
 قورقار (دووانو اسقوسان) = ایجه (خیلیجه)
 معلوماتی

حروف جر (پرادلوزج)

(۲۰۳ ماده) مسند الیک ایشی دیگر اسمه نقل ایدن
 کله جکتره حروف جر تسمیه اونور مذکور حرفلر
 برکیفتیک دیگر کیفیته قارشو نه کیدیشده بولندیغی
 ایضاح ایدرلر حروف جر غیر منصرفدرلر وادما احوان
 سبععی اداره ایدیورلر تشکه (چووات ادا ازپولا)
 = ادم (کشی) اوودن کایور (حاسون ادا یوپولا) =
 حسن اووهی کیدیور (پوبولو هودا) = اووده
 کزیسور (قرای یولا ادا) = اوواتک قیسندن (یئندن)
 کیدیور (کچیور) (پراقو یولاترچ) = اوواتک
 اوزرندن قوشیور (غراد نامور) = دکر قیسنده
 شهر (سلاو پودشوموم) = اورمانک اتکنده کوی
 (وزبردوسو و سوغرادس) = طاعک اناچنده باغلر
 (نابردو لبو ادا) = بلک (طاعک) اوزرنده چایر (یایلاز
 زابردوم نونا) = طاعک آرقهسنده نارالار انج

تقسیم

(۲۰۲ ماده) حروف جر
 ۱) بیط اولنور تشکه (و، و، س، ق، و، و، از
 بیز، تا، یو، زه، قود، ناه، پوده، دو، پراد انج ادا)
 وشتقو) = مکتبه کیدیور (سورچامیر) =
 جامعده ایش (غورورج ویراچ) = فرداشلر حقنه
 سویلیور (وستاوجم ووراتو) = یم بوخده
 پراقدی (بسیمد وراتو) = حیدن بحث ایدیور
 (اداس پراقوم) = قرداشیله کایور (س قونم ادا
 ووسلو) = ات ابله کویه کیدیور (ون ادا قمتن)
 او بکا کایور (ورانا ود غوژجا) = نیورد قیو
 (ادا ود قوچا) = اوذن کایور (برا ازچاشا) =
 قدحدن انج (اراشو ازشتقولا) = مکتیدن چیقمش
 (بیز یامته) = عقاسز (ودا بیز دروزا) =

(۱۸۷)

(پوروش) اسراجوچ بلاغو ستانجو وچون قوشتو: بجز ورتستائوچ دوچستقاغووورج سا توناج ماستو (مولی عربی مرید وانبالکی سعید ایلسون) = ود استنجبا ازراقا (جمله اسمیه) قاوشتو: (الماس قینلیدر) = الم قامن دراغبا (انلر فاضلدر) = ونر ودواژ این-و (عجمله ایدن وفائده سز کلام سوبایان و سرنی افشا ایدن وهر کسی معتمد ییلن و دوشمه دوستی طایبیان جاهل و غافلدر) = قوهیت ایچبو سلن غوور زبورج اناشو و دقرچوا اسواقوا سا و دابا (سواقو غاوارنا راجونا) ابر حیتملا انصهریمتلا قوی نضراپوز نایا تایا غلوب انضاز بوجین یا (ودغلاغولا ازراقا) (جمله فعلیه) ودا مننجبا غلاغولا بوستانا قاوشتو: (چال اوتورور واکلتور) = جیصال سمدی ارا اولاسا (جیل چوچقلرخن سر) = جیل سوویو داچو وول (وریتنا ازراقا) (جمله شرطیه) وددویا ازراقا بوستانا پرووی ازراقو دروغا پلاچایودا یا یصدنازا دوغو سوزاتاسو قاوشتو: (چوچقلر هر کون دسرلرنه چالشه و طیفه لری کوزل یایسه وکتیلرته دوام اینسلا رتبه عالم وکاله نائل ویتون مرادلرنه واصل اولورلر) = داچا سواق دان سوویا زاداچا دایمانا سوویو دوژنوست داز ورتشوویو او سوویو شقولو نصیحا قیدنو داوزادو سغورنو زانانا اساورشنا دویتیا او اوستو ژالا دو قوچچیا

برادوزج (حروف جر)

راچ قویا رادنو بودلوغا (مسند البها) پاتوسا نادرو غوقویو امننجو برادوزج زووسا ونر بو قازویو و دتوشنا، و قوم ابدان برادمت پرامادرو غوم نالازج نصیحا یوسا دافلا ووسو (ده = او) (دن = ود) (سز = بجز) (دک = دو) (ایچون = رادج) (جه = بوتوم) (دکین = دو) (کوره = سمرانا) (ایله = سا) (وزره = نا) (قدر = دو) (اوتوری) (چمراز) (ناشی = زیوغ) (طولای = ستوغا) (یتکا = سقران)

(ده) امننجباما قاسا دوستاوج اماملنر پاذاژ بودا قاوشتو: (اسکداره اقات ایدرم) = ووستوتارو ستانویوم (کتیلکده) = واملادوسته قادنو دراجستوم غلاغولو دوستاوج سا ییدن بوسو ترابنو انضرا قید نو اسادا داسا رادج زانچر قاو-ساداشنغ ورامننا ناچین زانچر اسواترچ لجا پروو چنم زامننجبا مامنسا قاوشتو: (کتیکدهم) = اذام (کتیکدهم) = دولانجم (دن) امننجباما قاسا دوستاوج ودلانر پاذاژ بوستانا قوشتو: (ازمیردن) = از (ود) سمرانا (استانبولدن) = از (ود) چلرخرادا تا قویا نو دراجستوم غلاغولو دوستاوج سا (انک لقریدسی اشته کدن کندوسی کورمامک دها ایدر) = بولا

(قلویا) غاغلابور (قلوی) غاغاله (قلویوچ) غاغلابان انج (۱۵۲ ماده) (قوانت) تیورجی صیاق تیوری چکیچ ایله دوکک، حیوانی نملیق (سنوات) ایش چوزمک ایلررسنی دوشنوب ایشی ترتیبه قویق (ترووات) اغواق زهیرلمک، تسیم اتمک (پسووات) سوکک فعللرینک مرکب لری دخی (سقووات) ممدندن برشی دوکوب یا یاق (وستووات) ایش چوزوب پتورمک (اوترووات) اوتالمق تسیم اتمک انج

زمان حال و مشتق منه صیغه لره (ور) حذف اولتور بوشنه (وی) قائم اولور تنکه: (قویص) ممدی چکیچیلوروم، دوکیوروم، تیور دوکیوروم (قویص) تیور دوکیوروسن (قویا) تیور دوکیور (سویص) ایش چو-زیوروم (تروص) اوتویوروم (قویوچ) دوکیلان (سو-زیوچ) چوزیلان (قوی) تیوری دوک (سوی) ایش چوز

(۱۵۷ ماده) (پراتی) بیطاق (پران) دیوشیرمک (لزوات) چاغرق، دعوت اتمک (قلات) حیوان بوغاز-لاق (ستان) صیغیق، طورمق (زات) بیلق زمان حال و مشتق منه صیغه لره (پرات) و (پرات) فعللرک حروف غیر صوتیه میانه (و) حرف صوتی داخل اولور تنکه: (بیرام) دیوشیروروم (بیرام) بیقوروم (بیرس) دیوشیر (بیرس) بیقا (بیروچ) دیوشیرن (بیروچ) بیقاییان (زوات) و (قلات) فعللر حروف غیر صوتیه سی میانه (و) حرف صدای اولور (زوام) چاغریوروم (قوتم) بوغازلیوروم (زوویا) چاغرا (قویا) بوغازلا! دغ ایت! (زوویچ) چاغران (قلویوچ) بوغازلابان (ستان) طورمق، صیغیق (سنت) طورویوروم، میھیوروم (ستان) و (ستادوه) طوردم، صیغدم (عنان) تعقیب اتمک شرفیلره (غنام) قوروا لیوردم دن بشقه (ژانصم) اولتویوروم (ژانی) اولندیرا (ژانویچ) اولندیرن کذا بونلرک مرکب لره تنکه: (ووتلاغناشا) نازاغو واسریا) صربری قول قول قوروا-لیوردی

(۱۵۲ ماده) (سلاچ) کوندرمک (شالم) کوندیریوروم (شال!) کوندیر بونک مرکباتی (شلم) کوندیریوروم (بوسلات) بولامق (بوشلم) بوللا بیوروم انج (تیبیه) (بوماغنا) فریاد و استمداد اتمک، یاردم اتمک، قاعده تک غیره اولورق امر حاضرده بوشکلیده وارد (بوماغنا!) آمان! امداد! استمداد ایت (بوماغنا!) آمان! امداد ایدک! یاخود آمان بئشک!

(۱۵۵ ماده) بعض فعللرک زمان حال ایله مشتق منه اولان فعللرده بو تصریف اوزره تصریف اولتیلدک لری کبی برنجی تصریف اوزره دخی تصریف اولتورلر تنکه (ووتجمام) غصب ایدیوروم (وتجای!) غصب ایت! زورله آل و (وتجلمم) غصب ایدیوروم (وتجمل) غصب ایت (دوزوام) چاغروب سناندیریوروم (دو-زومای!) چاغروب (انکویب سنانیرا) (پیان) آل ایله یوقلامق، اللهم (پیان) آل ایله یوقلا یوروم